

АРХИВСКИ ГЛАСНИК

ИНФОРМАТИВНИ БИЛТЕН ДРУШТВА АРХВИСТА СРБИЈЕ

АПРИЛ 2008.

Број 2

ПРОТОКОЛ О САРАДЊИ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ, МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И АРХИВА СРБИЈЕ •

Најзначајнији догађај у историји Архива Србије • На Дан архива у Србији, 14. децембра 2007. године, потписан је Протокол о сарадњи између Српске православне цркве, Министарства културе и Архива Србије. Протоколом је предвиђено сређивање архивске грађе Српске православне цркве. Архив Србије ће пружити стручну помоћ у заштити, сређивању и обради до сада неприступачне, а за духовност и културу изузетно значајне архивске грађе Српске православне цркве. Реч је о документима из XIX и XX века, насталим радом црквених институција. Грађа ће бити доступна за коришћење у научноистраживачке сврхе по обављеним пословима на заштити и сређивању. Потписивање Протокола је један од најзначајнијих догађаја у историји Архива Србије. Протокол су потписали: за Свети архијерејски синод Српске православне цркве – митрополит др Амфилохије Радовић, за Министарство културе Републике Србије – Војислав Брајовић, министар и за Архив Србије – др Мирослав Перишић, директор. У обраћању присутнима, потписници су истакли значај потписаног Протокола. Министар културе Војислав Брајовић истакао је да ће Министарство културе настојати да подржи рад Архива Србије, убрза доношење Закона о архивској грађи и архивској служби, обезбеди услове за чување архивског блага и подржи међународну сарадњу Архива Србије, као и капитални пројекат о историји Срба у XIX веку. Према његовим речима, архиви имају посебно место у свакој држави, а Архив Србије је не само чувар памћења, него и националне културе и европског идентитета српског народа. Митрополит Амфилохије је, захваљујући се у име одсутног патријарха Павла на помоћи и подршци Министарства културе Републике Србије и Архива Србије, подсетио да је историја Цркве органски уграђена у културну баштину Србије. Такође је рекао и да после неадекватног чувања у последњих пола века, значајна и важна документа за српски православни род долазе у руке стручњака који ће омогућити да несређена грађа буде сабрана и уређена по највишим архивистичким стандардима. Директор Архива Србије др Мирослав Перишић истакао је да је значај архивске грађе Српске православне цркве такав да ће након њеног сређивања наступити нова епоха у српској архивистици и историографији. Овај Протокол о сарадњи први је те врсте у историји српске културе. Њиме се изражава јединствен напор Државе и Цркве на плану изграђивања и обухватнијег разумевања како културног идентитета, тако и критичког тумачења прошлости и отворености према сопственој историји и савременим друштвеним процесима. • **мр Љубинка Шкодрић**, Архив Србије

Архивски гласник

информативни билтен Друштва архивиста Србије,
број 2,
година II,
април 2008. године
ИССН 1820-6298

Оснивач и издавач:
Друштво архивиста Србије,
11000 Београд,
Карнегијева 2

Главни и одговорни уредник:
Милча Мадих

Чланови редакције:
Драгица Јанковић-Моуракис,
Мица Ђенић,
Слађана Цимбаљевић,
Љубица Будаћ,
мр Љубинка Шкодрић,
мр Александар Раковић

Адреса редакције:
Карнегијева 2,
11000 Београд
Електронска адреса:
info@arhivisti.org.yu

Телефони редакције:
011-3370-781;
014-221-028

Дизајн и припрема за штампу:
Ана Милошевић

Лектор:
мр Наташа Николић

Коректор:
Милена Милисављевић

Штампа:
Развојно-истраживачки центар
Графичког инжењерства
Технолошко-металуршки факултет
Београд, Карнегијева 4

Билтен излази тромесечно

**Штампање билтена омогућило
је Министарство културе
Републике Србије**

ИЗВЕШТАЈ О АКТИВНОСТИМА ДРУШТВА АРХИВИСТА СРБИЈЕ У 2007. ГОДИНИ

Друштво архивиста Србије, у складу са програмом рада усвојеним на Скупштини Друштва у јуну 2006. и актуелним захтевима струке, остваривало је активност на едукацији својих чланова и унапређивању архивске делатности. Задатке које је себи поставило, Друштво је остваривало кроз: издавачку делатност, активност Извршног одбора, организацију стручног скупа, реализацију стручне екскурзије, инсталирање сајта на Интернету, сарадњу са магичним Архивом Србије, осталим архивима у Републици Србији и бројним посленицима архивске струке.

Извршни одбор Друштва одржао је у току године два састанка, који су били посвећени припреми и остваривању програмом утврђених задатака. На састанку одржаном 15.

марта усвојен је предлог Извештаја о раду ДАС у 2006. години, обављене су припреме за одржавање годишње Скупштине и остваривање планираних тема. Постигнута је сагласност о потреби издавања билтена *Архивски гласник*, чији је пилот број требало да анимира стручну јавност и надлежно Министарство да подрже овај пројекат. Објављен је априла 2007. у 200 примерака, са више актуелних прилога из стручног рада архива и извештајем о раду Друштва у претходној години и наишао је на позитиван пријем, што нас је учврстило у уверењу да, уз финансијску подршку Министарства културе, крајем године планирамо објављивање првог броја билтена, у тиражу од 500 примерака. Други састанак ИО ДАС, одржан 22. новембра 2007, био је посвећен припремама за остваривање стручног саветовања на тему „Међународни архивски стандарди и њихова примена“, избору Редакције билтена *Архивски гласник* и Радне групе за израду новог Статута ДАС.

Стручно саветовање на тему „Међународни архивски стандарди и њихова примена“, уз бројно учешће архивских посленика из свих архива, одржано је 14. децембра у Архиву Србије. Уводне реферате поднели су истакнути посленици струке: др Петер Павел Класинц из Међународног института архивских наука у Трсту и Марибору, Нада Берић, архивски саветник из Архива Војводине, Нада Борош, виши архивист у Историјском архиву Зрењанина, Олга Латинчић, виши архивист и Светлана Ацић, архивски саветник из Историјског архива Београда. Садржајна уводна излагања допринела су разјашњавању значаја примене међународних

стандарда и обавезе њихове примене у нашој архивистици. Уводна излагања о ISO стандардима код стваралаца и ималаца архивске грађе, примени ISAD(G) кроз електронску базу података, међународним стандардима ISIAF и ISIAH који су у припреми и о српском преводу стандарда ISAD(G) и ISAAR(CPF), допринела су разјашњавању непознаница у вези примене међународних стандарда, отклањању недоумица и резервисаности посленика струке у нашим архивима.

Стручна екскурзија, у трајању од пет дана, обављена је са једним бројем архивских радника из више наших архива. Студијско путовање у Мађарску и Чешку, са садржајним посетама Сент Андреји и Државном архиву у Прагу, те упознавање са искуствима на заштити архивске грађе и примени савремених метода рада у архивистици, надамо се, биће корисно нашим архивским посленицима.

Покретањем билтена *Архивски гласник*, као гласила за међусобно информисање архивских посленика, објављивање расправа о стручним проблемима и темама, штампање пилот броја и првог званичног броја, подстакло је један број архивских радника да се огласе, изнесу резултате свог рада и проблеме са којима се суочавају у практичном раду, што допринеси унапређењу стручног рада у архивима.

Радна група за израду Предлога новог статута ДАС одржала је радни састанак, 13. децембра, на којем је темељно анализирала постојећи текст важећег Статута, ускладивши његове одредбе са захтевима садашњих друштвених односа и савременим захтевима струке. Коначан предлог за Скупштину ДАС биће утврђен на седници Извршног одбора, пре одржавања седнице Скупштине.

Из Програма рада за 2007. годину није реализована расправа о Нацрту закона о архивској грађи и архивској служби, будући да Радна група Министарства културе није 2007. изашла пред ширу стручну јавност са коначним Предлогом закона. Очекујемо да ће Предлог бити на јавној расправи у првој половини 2008. године, када планирамо и да организујемо расправу за округлим столом.

Одржавање годишње седнице Скупштине Друштва умерено је за прво полугодиште 2008, делом и због преношења расправе о Предлогу закона о архивској грађи и архивској служби у ову годину, а делом и због недовршеног посла на припреми Предлога новог статута ДАС, који Скупштина треба да разматра и усвоји. ●

Председник Друштва
архивиста Србије
Милча Мадич

Реаговање

Поводом чланка *Мишљења* објављеног у првом броју Архивског гласника (стр. 17) колеге Саше Ружесковића одлучили смо да реагујемо позитивно оцењујући његову примедбу поводом имена Друштва архивиста Србије. Наиме, Статут Друштва архивиста Србије у члану 1. каже да Друштво окупља *зајослене у архивима, као и трађане заинтересоване за иркујуљање историјских извора и развијашк архивистичке и архивске службе у Србији*. Етички кодекс архивиста такође под термином *архивист* обухвата стручне раднике запослене у архивима. Међутим пракса говори друго. У вертикали стручних звања у архивистичкој струци у Србији разликују се стручна звања у зависности од школске спреме (почев од звања архивског помоћника до звања архивисте), односно звања стечена током рада (почев од архивског помоћника прве врсте до архивског саветника). Усвајањем назива Друштва, као *Друштва архивиста* запостављен је (надамо се не намерно) велики број запослених у архивима који по својим стручним звањима нису, или никада неће стићи до звања архивисте. Запослени у архивима са звањем архивисте и вишим звањима чине 36% запослених, дакле, нешто више од једне трећине (видети чланак Љ. Шкодрић, *Врашћии архиве на републички буџет*, Архивски гласник, нулти број, април 2007, 4.). Поставља се питање да ли су интереси *архивистичке елите* превагнули над две трећине запослених радника у архивима Србије?

Колега Ружесковић је у свом чланку изнео и предлог за промену имена предлажући назив *Српско архивистичко друштво*. Међутим, поново се и овим решењем поставља питање свеобухватности с обзиром на припаднике мањина запослене у архивима који су неспорно значајан чиналац архивске струке у Србији, посебно у Војводини. Можда би, по угледу на Словенију назив *Архивско друштво Србије* био прихватљив свима, или би можда најприхватљивије и најлогичније решење било вратити стари назив *Друштво архивских радника Србије*, које је дуги низ година

часно обављало своју функцију и значајно унапредило архивистику у Србији (нпр. Друштво архивских радника Македоније и дан данас функционише под тим називом). Питамо се одакле је проистекла потреба да се мења име Друштва које је у потпуности одговарало у сваком погледу. Да ли је у питању била само потреба да се начини дистанца од имена из социјалистичког периода, или пак потреба за угледањем на „савремене“ тенденције у ближем и даљем окружењу. Да ли наша потреба да «окрећемо нови лист» сме да буде оправдање што је, макар и формално занемарено 2/3 запослених у архивима по Србији? Категоризација архивских звања је још увек важећа, па се у складу с тим мора одговорити и кроз назив Друштва и кроз друге заједничке активности.

У сваком случају, мишљења смо да би о овом питању требало покренути јавну расправу, како би се пронашло најоптималније решење. Не сме се дозволити да тренутни утисак који имамо да се одлуке о променама доносе олако, само са жељом да се ствари мењају, без довољно премишљања, остане стално присутни осећај. Мишљења смо такође, да и по овом, али и по свим другим питањима, наше Друштво мора деловати на принципу демократичности и међусобне комуникације - од Скупштине Друштва ка чланству и обрнуто, а преко изабраних представника сваког Архива. Похвално је храбро изношење става младог колеге, јер једино се развијањем дискусије о питањима струке може доћи до добрих решења. Поставља се питање, зашто је тек сада, две године по усвајању имена Друштва неко одлучио да изнесе своје мишљење?

Друштво мора бити орган кроз који ће говорити сви радници архива у Србији. Подвајање и елитизам, били они струковни или национални неће донети добро архивској струци и нама као радницима, већ ће умножити већ многобројне проблеме. То свакако није у нашем, нити у интересу наше струке, с обзиром да смо и ми и наш рад на маргинама интересовања данашњег друштва. ●

Слободанка Цветковић,
архивист
Слободанка Чолаковић,
архивски помоћник
Историјски архив Пожаревац

АКТИВНОСТИ АРХИВА СРБИЈЕ У 2007. ГОДИНИ

Протекла година у Архиву Србије била је обележена динамичним променама и значајним активирањем снага у смислу модернизовања и појачаног ангажовања, како у стручним пословима, тако и у јавном наступу, у циљу профилисања ове установе као једне од најзначајнијих националних институција. Интензивнији рад наступио је доласком на чело Архива др Мирослава Перишића, научног сарадника Института за новију историју Србије, који је преузео дужност директора у јулу 2007. године, када су предузете активности на унапређивању делатности и институционалном оснаживању Архива Србије и стварању бољих услова рада. У том смислу предузете су и мере на сређивању и реновирању просторија, као и уређењу спољашњег изгледа Архива Србије.

Од активности Архива Србије у 2007. години битно је истаћи организовање течаја за архивисте и архивске помоћнике и полагање стручних испита за запослене у архивима Србије за 15 кандидата, као и организовање рада Комисије за доделу виших звања у архивској струци. Представници архива учествовали су у раду Комисије за дигитализацију при Министарству културе Републике Србије, у редакцијама Водича кроз архивску грађу Србије, Редакцији превода *Електронски запис (Електронско архивирање)* и у радној групи Комисије за стандардизацију за превођење међународног стандарда ISO-15489. Значајно учешће представника Архива Србије било је и у раду Комисије за израду Нацрта закона о архивској грађи и архивској служби, коју је формирало Министарство културе Републике Србије, а чији је председник др Мирослав Перишић, директор Архива Србије. Ужа радна група у оквиру Комисије саставила је радну верзију Нацрта закона о архивској грађи и архивској служби, који ће у наредном периоду бити разматран и дат у процедуру за усвајање.

Када је реч о матичној функцији Архива Србије, оживљени су контакти са архивима у архивској мрежи. У октобру 2007. године одржан је састанак са свим директорима архива у Србији и договорено пуно остваривање улоге матичности Архива Србије. У том смислу обављене су радне посете архивима у Прокупљу, Лесковцу, Врању, Пироту, Јагодини и Нишу. Такође је направљен и план даљег обиласка у 2008. години.

Велики помак учињен је у погледу заштите архивске грађе српског порекла у иностранству, пошто је договорено потписивање Протокола о сарадњи између Архива Србије и Српске православне црквене општине у Трсту, који ће омогућити обнављање рада на сређивању архивске грађе српског порекла у Трсту. Такође је настављен рад стручњака Архива Србије који раде на сређивању архивске грађе Будимске епархије у Сент Андреји и у ризници манастира Хиландар. Велики значај представља и пријем и пописивање заоставштине покојног премијера Србије др Зорана Ђинђића, који је Архиву Србије предала г-ђа Ружица Ђинђић у новембру 2007. године. Реч је о значајним документима и предметима, од којих ће бити формиран Лични фонд др Зорана Ђинђића.

Када је реч о културно-просветној и пропагандној делатности, израђена је мултимедијална презентација Архива Србије на компакт диску, вршена је припрема изложбе *Печашти у Србији у 19. веку*, а одржана су и предавања о Архиву Србије и архивистици за студенте Филозофског и Филолошког факултета. У циљу стручног усавршавања, двоје архивиста похађало је „Јесењу архивистичку школу у Трсту“, а представници Архива присуствовали су семинару „Архив инфо 2007“ на Златибору, у организацији Удружења корисника архивских технологија и стручном саветовању „Информатизација архивске

службе у БиХ“ у Сарајеву, на којем је представник Архива Србије имао саопштење на тему „Електронске евиденције архивске грађе у регистратурама – програм архивска књига“.

У оквиру Дана архива у Србији, Друштво архивиста Србије организовало је стручна предавања на тему „Међународни архивски стандарди и њихова примена“ у просторијама Архива Србије и уз помоћ чланова Друштва из овог архива. Том приликом било је организовано и додељивање годишњих награда из **Задужбине Бурђа, Данице и Јованке Јеленић** за научни рад из области архивистике и историје, која је за књигу *Водич кроз збирке Архива Србије и Црне Горе* додељена ауторима Нади Петровић, Гојку Маловићу, Душану Јончићу и Сашу Илићу. Из **Фонда Александра Арнаутовића**, „Златна архива“ за 2007. годину додељена је Снежани Радић, архивском саветнику из Историјског архива Ваљево и Историјском архиву Зрењанин.

У Архиву Србије током прошле године израђен је и план публикација архивске грађе и установљена серија *Лични фондови*. У протеклој години Архив Србије је објавио два издања: *Архив Српске православне црквене оштинске у Трсту 1794–1950*, попис архивске грађе, књига I–II, приредили Љубодраг Поповић, Дарко Гилер и Миодраг Пурић и *Фонд Александра Арнаутовића – Десетогодишњица доделе награда 1998–2007*, приредила

Са прославе Дана архива Србије

Јелица Рељић. У припреми за штампу налазе се три издања: *Михаило Гавриловић*, лични фонд, Аналитички инвентар 1914–1924; *Риста Огавић*, лични фонд, Сумарни и Аналитички инвентар 1870–1932 и *Школство у Кнежевини Србији 1817–1838*, грађа, коју су приредиле Славица Тимотијевић и Татјана Драгићевић. Архив Србије и Главна архивска управа Града Москве започели су реализацију заједничког вишетомног научноистраживачког пројекта под називом *Москва и Србија, Београд и Русија од XV до XX века – друштвене везе*. На међуредакцијском састанку у Москви, одржаном у новембру 2007. године, усаглашена је методологија рада, дефинисан назив пројекта, направљена периодизација и одређени рокови. Планирано је да пројекат траје три године и да обухвати период од XV до XX века, а да прва два, од укупно пет планираних томова, буду објављена 2009. године.

Када је реч о најважнијим активностима Архива Србије у претходној години, неопходно је истаћи потписивање споразума који имају за циљ остваривање и побољшање сарадње Архива са појединим важним државним установама. У том смислу, др Мирослав Перишић, директор Архива Србије и Раде Булатовић, директор Безбедоносно-информативне агенције, потписали су 19. јула 2007. године Споразум о међусобним правима и обавезама приликом примопредаје архивске грађе и регистратурског материјала између Безбедоносно-информативне агенције и Архива Србије.

На Дан архива у Србији, 14. децембра 2007. године, потписан је Протокол о сарадњи између Српске православне цркве, Министарства културе и Архива Србије. Протоколом је предвиђено сређивање архивске грађе Српске православне цркве, која ће захваљујући споразуму трију институција бити сређена, заштићена и постати доступна за коришћење у научноистраживачке сврхе. Протокол су потписали: за Свети архијерејски синод Српске православне цркве митрополит др Амфилохије Радовић, за Министарство културе Републике Србије Војислав Брајовић, министар и за Архив Србије др Мирослав Перишић, директор. У складу са Протоколом, Архив Србије је започео сређивање архивске грађе СПЦ, смештене на звонику цркве Светог Марка.

Друга половина године била је обележена и значајним присуством

Архива у медијима. Тако је, уз учешће министра културе, одржана конференција за новинаре на тему *Снање и досијуиноси архивске грађе у Архиву Србије*. Објављена су три интервјуа (*Вечерње новости*, *Политика*, *Недељни телеграф*), једанаест прилога о раду Архива Србије у штампаним медијима (*Политика*, *Вечерње новости*, *Блиц*, *Данас*, *Глас јавности*) и више прилога у електронским медијима (РТС, Студио Б, Б-92, ФОКС).

У оквиру међународне сарадње, представници Архива Србије учествовали су у априлу 2007. на Генералној скупштини европског огранка (ЕУРБИКА) Међународног архивског савета (МАС), на којој су се кључна стручна питања односила на пројекте формирања базе података законске регулативе архива Европе (пројекат МАС-а), као и на питање односа ЕУРБИКА, Европске уније и Савета Европе. Архив Србије имао је своје делегате и на Трећој европској конференцији о примени и коришћењу међународних стандарда за дигитализовану архивску грађу у Берлину, чија је тема била „Међународни стандарди за дигиталну архивску грађу“. На позив Немачког архивистичког друштва, у септембру 2007. архивски саветник Јован Пејин присуствовао је 77. немачком архивском дану у Манхајму. Делегација Србије, коју је предводио директор Архива Србије, учествовала је на Четрдесетој међународној конференцији Округлог стола Међународног архивског савета (МАС) одржаној у Канади, у новембру 2007. године. Конференцији је присуствовао 191 делегат, а тема Конференције била је „Сарадњом до заштите различитих културних добара“. Представници Архива Србије су у новембру 2007, на позив града Малмеа, присуствовали скупу „Архиви и локалне и регионалне власти у Европи“.

Делегација Архива Србије боравила је у децембру 2007. у посети Српској православној црквеној општини у Трсту, када је промовисана двотомна публикација „Архив Српске православне црквене општине у Трсту 1749–1950“, која садржи попис архивске грађе Општине и којом је представљен досадашњи рад архивиста Архива Србије на истраживању, сређивању и заштити ове архивске грађе. О књизи су говорили Владимир Николић, генерални конзул Републике Србије у Трсту, др Мирослав Перишић, директор Архива Србије, Благоје

Исаиловић, уредник издања и Љубодраг Поповић, један од приређивача. Том приликом делегација је обишла Архив Српске православне црквене општине и постигла договор са председником општине о обнављању сарадње и рада на сређивању архивске грађе општине и потписивању протокола о сарадњи између Архива Србије и Српске православне црквене општине. Протоколом ће бити регулисан наставак рада на сређивању и заштити архивске грађе Архива Српске православне црквене општине у Трсту.

Директор Архива Србије са сарадницима посетио је у децембру 2007. Згдовински архив Цеље, када су обишли службе овог архива и са директором мр Бојаном Цвелфаром разматрали могућност сарадње словеначких архива са историјским архивима у Србији.

Динамична активност и ангажовање настављени су и почетком 2008. године, па је Архив Србије 25. јануара 2008. учествовао на заједничкој конференцији за новинаре директора институција заштите посвећеној нападу на зграду Историјског архива града Београда, када је упућен Апел за мењање свести о институцијама културе и најоштрије осуђен атак на ову установу заштите културних добара. Директор Архива Србије овом приликом је упозорио на трагичне услове под којима се чувају документи у бројним архивима Србије.

Архив Србије и Регионални центар за таленте Београд 2 потписали су 1. фебруара 2008. протокол о сарадњи, на основу кога ће младима бити омогућен директан приступ Архиву и стручна помоћ у изради истраживачких пројеката са историјском тематиком. Протокол је значајан јер представља први облик сарадње Архива Србије са неком образовном институцијом, и у том смислу покушај да се са Архива скине вео „недоступности и затворености“, као и да се посета архиву уведе као део наставе којом ће се младима усадити свест о значају архивске грађе и утицати на развијање њиховог истраживачког духа. Осим тога, представници Архива Србије посетили су 31. јануара 2008. Фудбалски клуб Црвена звезда, када је током разговора утврђена заједничка заинтересованост за чување података и неговање памћења о спортској прошлости Србије и договорено потписивање протокола о сарадњи. ●

мр Љубинка Шкодрић
Архив Србије

ИЗ РАДА „ФОНДА АЛЕКСАНДРА АРНАУТОВИЋА“ ДОДЕЛА „ЗЛАТНИХ АРХИВА“ У 2007.

У јесен 2007. године именован је нови Управни одбор Фонда у саставу: др Ана Столић, доц. др Арсен Ђуровић, др Момчило Исић, Митар Тодоровић и Јелица Рељић. За председника Одбора изабрана је др Ана Столић, а за секретара Јелица Рељић.

Као и сваке године, у октобру је расписан је конкурс за доделу награда најбољим архивистима и архивским установама. „Златне архиве“ у 2007. години припале су Историјском архиву Зрењанин и Снежани Радић, архивском саветнику Историјског архива у Ваљеву. Награде су уручене на Дан архива у Србији, 14. децембра 2007. године, у Архиву Србије.

Историјски архив Зрењанин, који је прошле године прославио шездесет година рада, представља савремену установу културе. Своју делатност на заштити архивске грађе и регистратурског материјала обавља у складу са Законом о културним добрима за општине Зрењанин, Житиште, Нови Бечеј, Нова Црња и Сечањ.

Првобитно је Архив био смештен заједно са Музејом. Почетком 1952. године, због недовољног простора за прикупљање и смештај грађе, Архив је пресељен у јужно крило зграде

Општине и Среза (бивша Жупанија), у којој се и данас налази. Захваљујући новом простору, 1955. године дошло је до већег преузимања грађе, када је примљено око 11 вагона архивалија. После укидања Среза, 1965, примљена је архивска грађа свих укинутих среских институција.

Данас Архив чува 645 фондова и збирки, у укупној количини од 3.000 дужних метара архивске грађе и регистратурског материјала из периода од 1746. до 2004. године. На основу извршене категоризације архивске грађе, 1998. године, укупно је 67 фондова проглашено културним добром од изузетног значаја, а 66 фондова од великог значаја. Из грађе је издвојено 116 раритета.

Најзначајнији фондови су обрађени, а за двадесет и пет фондова и збирки су урађени аналитички инвентари. Од 2006. године врши се аналитичка обрада у електронском облику.

Архивска грађа и регистратурски материјал су смештени у депоима површине 584 m², опремљеним металним полицама и другом техничком опремом.

Служба заштите архивске грађе и регистратурског материјала ван Архива врши надзор у 1.963 регистратуре. Уведена је компјутерска евиденција регистратура, на основу програма Јединственог архивског информационог система.

Микрофилмовање и дигитализација архивске грађе обавља се од 2003. године, и то углавном за Збирку матичних књига од 1746. до 1900.

Архив је издао 12 свезака стручног часописа *Архивска грађа*, у којима су објављене повеље и географске карте с тог подручја од краја XVI до краја XVIII века. У последњој свесци објављен је Регистар аналитичког инвентара Градског поглаварства у Петровграду, 1919–1941. године. Публиковане су и 22 монографске публикације. Крајем октобра 2007, у сарадњи са Градском народном библиотеком „Жарко Зрењанин“, издао је књигу *Историја иштамје у Великом Бечкереку 1848–1918*. аутора Ференца Немета.

У години обележавања своје 60-годишњице, Архив је промовисао прву свеску *Водича кроз архивске фондове Историјског архива Зрењанин*, у којој је обрађено 210 фондова и збирки за које је урађена детаљна ревизија. *Водич* је урађен према Упутству за израду

водича, које је усвојила Редакција Водича кроз архивску грађу Србије 2001. године и спада међу прве водиче у Србији израђене према овом упутству. У току је израда и друге свеске *Водича*.

Библиотека има око 15.000 књига и 3.000 годишта часописа и новина. Први сарадници Архива скупљали су старе и савремене књиге са историјском тематиком, а наслеђен је и велики део некадашње жупанијске библиотеке. Најстарија књига штампана је 1573. године, на латинском језику. Поред књига, значајна је и збирка локалне периодике XIX и XX века. Неке новине су сачуване у континуитету од 1851. године и посебно су заштићене.

Културно-просветна делатност одвија се углавном путем предавања ученицима виших основних разреда и средњих школа, и то из прошлости града и региона. Прошле године отворен је изложбени салон, који ће кроз изложбено, предавачку и едукативну делатност побољшати културни миље града и још више промовисати делатност Архива. Посетиоци ће памтити поставку изложбе *Нашем трагу с поштовањем, Велики Бечкерек, Пейровићград, Зрењанин на разледницама и фототрафијам*.

Архив у Зрењанину је од 2005. године умрежен са Архивом Војводине и успостављена мрежа добро функционише.

Историјски архив Зрењанин има двадесет и два запослена радника, од којих је дванаест са високом стручном спремом и двоје виших архивиста.

Снежана Радић је свој плодан рад започела у Међуопштинском историјском архиву у Ваљеву, 1. новембра 1984. године, и то у Одељењу за сређивање, обраду и коришћење архивске грађе. Средила је и обрадила више фондова и за њих израдила информативна средства – сумарни, аналитички и општи инвентар. Написала је Упутство за израду аналитичког инвентара фондова и збирки Архива у Ваљеву, које је часопис *Гласник* објавио 2005. године. Израдила је класификационе планове и систематизационе шеме, приказа за Водич Историјског архива Ваљево, бројне историјске белешке, међу којима су и: *Фонд Прилој истраживању унутрашње организације и задатака Окружног народног одбора у Ваљеву (1944–1947) на основу архивске грађе*

Одељења за шировину и снабдевање, 1986; *Социјално одељење Окружне народне одбора у Ваљеву (1944–1947)*, 1987; *Женска занатска школа Уб (1919–1957)*, 1988; *Културно-просветне прилике у Ваљевском округу 1944–1947*, 1996; *Дом ученика у привреди „Стеван Филиповић“ (1945–1972), (1946–1973)*, 1998. и др. Израдила је азбучни регистар за више од 6.500 лица којима је одузета имовина. Свој дугогодишњи рад о свим видовима одузимања имовине после Другог светског рата у ваљевском крају и шире, за шта је користила податке из око 70 фондова органа управе, објавила је у два публикацијама: *Конфискација имовине у Ваљевском округу 1944–1946 (2002)* и *Атарна реформа у Ваљевском крају после 1946 (2006)*. Њени радови: *Прејед фондова и збирки Међуоштинској историјској архива у Ваљево, Биоскоји у камионима и у ваџонима – биоскојске представе у Ваљевском округу у првом послератном периоду (1944–1947), Огузети манастири и црквени поседи у ваљевском крају по атарној реформи 1946. године, Зраде полиције кроз историју (1819–1999) – извучено из њега заборава, Атарна реформа на територији Тамнавској среза у 1946. години и др., објављени су у разним часописима.*

Јуна 1996. године учествовала је на научном скупу „Развој ваљевског краја 1945–1965“, саопштењем *Развој здравствене службе и рад здравствених установа у Ваљево и ваљевском крају 1944–1965*.

Учествовала је у обележавању бројних јубилеја: 2001. године била је један од носилаца припреме прославе „Два века полиције“; 2004. поводом централне прославе у Бранковини, за Друштво судија Србије написала је рад *Два века првој суду у Србији* и на основу докумената фондова и збирки Архива у Ваљево израдила каталог изложбе „Два века суда у Ваљево“. Године 2005, поводом 30 година рада Трговинског суда, написала је монографију *Трговински суд у Ваљево 1975–2005*.

Последњих десет година држи предавања полазницима семинара за историју при Истраживачкој станици Петница, као и основцима и средњошколцима ваљевских школа, даје стручна упутства за писање семинарских, матурских и дипломских радова ученика и студената. Ради и са странкама и решава захтеве правних и физичких субјеката.

Члан је и секретар више редакција: Редакције часописа *Гласник* од 1987, Редакције *Водича кроз архивску трагу Србије*, члан је уже редакције за израду водича у архивима Ужица, Шапца и Архива Србије. Урадила је предлог методологије рада на изради Водича, као и предлог структурне шеме за приказивање фондова и збирки у

водичима за будуће приређивање. Снежана Радић је била главни приређивач *Водича кроз архивску трагу Међуоштинској историјској архива Ваљево*, објављеног 2004. године.

За постигнуте успехе у стручном раду стекла је звање вишег архивисте, 1989, а архивски саветник постала је 2005. године. ●

Јелица Рељић
Архив Србије

НОВОСТИ ИЗ АРХИВА ВОЈВОДИНЕ

Протекла, 2007. година била је веома успешна за Архив Војводине, који је пре две године прославио осамдесет година постојања. Смештен у самом старом језгру града, Архив Војводине је данас свакако један од најзначајнијих културних репрезентата Новог Сада. Следећи деценијску традицију успешног рада, али и потребу за праћењем савремених токова у архивистици, Архив Војводине је задњих година почео интезивне припреме за укључивање у информатичко друштво. Припреме су обухватиле: набавку опреме, обуку и едукацију запослених, пројекцију и развој Информационог система Архива Војводине, пренос микрофилмова у дигитални облик, развој сопствених софтверских решења за Архив и друге кориснике.

Архив Војводине је у сарадњи са фирмом „Pan computers“ учествовао на Другом међународном сајму инвестиција „Investexpo“, у оквиру којег је од 6. до 9. новембра 2007. у Новом Саду одржан и 16. међународни сајам информатике. На њему је Архив Војводине презентовао пилот пројекат **Информациони систем Архива Војводине** (ИСАВ), који је израђен у програмском језику JAVA, на бази „PostgreSQL“, а рађен је у JAVA-ином развојном окружењу „NetBeans IDE“.

Софтвер је израђен у складу са одговарајућим ИСО стандардима. Информациони систем Архива Војводине састоји се из следећих модула: Аналитика, Сређивање, Депо, „e-Arhiva“ и „e-Pisarnice“. Када буде завршен, ИСАВ ће корисницима омогућити преглед и претраживање фондова по називу и редном броју. Као софтверски систем за управљање документима, ИСАВ ће

омогућити корисницима да у оквиру фонда врше преглед аналитичких описа и претраживање по кључној речи садржаја описа. Такође, биће омогућено и повезивање аналитичког описа са дигитализованом архивском грађом. Унос, обрада и претраживање података омогућено је у зависности од привилегија корисника. Коришћењем ИСАВ-а решавају се проблеми рада у архивској струци, као што је проблем са великом количином папирне документације, високим трошковима архивирања (сређивања), питање трошења времена на претрагу података у папирној документацији, спречава се да се део докумената изгуби током времена, смањују се трошкови на људске ресурсе.

Тренутно је у функцији само део софтвера за аналитику, с тим што се планира да се 2008. године заврше модули за сређивање и спољну службу. Када коначно буде завршен, ИСАВ ће омогућити да се после скенирања (дигитализације) папирне документације, документа који су изворно у дигиталном облику претражују по целом садржају, биће омогућен приступ и претраживање докумената на основу задатих одредница, корисник ће имати могућност приступа и претраге докумената само ако поседује одговарајуће привилегије (права) на поменуте акције које се врше над документом. Планира се да ће до краја 2008. године, када се заврши рад на ИСАВ-у, база података Архива Војводине и других умрежених архива бити преко интернета доступна свим заинтересованим корисницима, чиме ће се повећати квалитет пословања и омогућити брз и ефикасан приступ информацијама. У реализацију пројекта ИСАВ тренутно су на територији Војводине укључена четири умрежена архива: Архив Војводине, ИА Кикинда, ИА Сомбор и ИА Зрењанин. ●

Љубица Будаћ,
Архив Војводине

ПРИМЕНА СТАНДАРДА ISAD И ISAAR У АРХИВУ ЗРЕЊАНИН

На саветовању архивских радника одржаном у Новом Саду, децембра 2006. године, у организацији Друштва архивских радника Војводине, била су представљена два стандарда преведена на српски језик: ОПШТИ МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРД ЗА ОПИС АРХИВСКЕ ГРАЂЕ – ISAD(G) и МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРД АРХИВСКОГ НОРМАТИВНОГ ЗАПИСА ЗА ПРАВНА, ФИЗИЧКА ЛИЦА И ПОРОДИЦЕ – ISAAR (CPF).

Практична примена стандарда у нашим архивима је велика непознаница. Радећи у Комисији за израду примера за стандарде, Архив у Зрењанину добио је задатак да представи у Општем међународном стандарду за опис архивске грађе или ISAD-у једну своју збирку, а у Међународном стандарду архивског нормативног записа за правна, физичка лица и породице или ISAAR-у, један фонд. Наш избор је био да у ISAD-у представимо Збирку карата и планова 1752–1992, а у ISAAR-у фонд Комисија за ликвидацију аграрне реформе Петровград 1920–1944 (1947).

Примена општег међународног стандарда за опис архивске грађе – ISAD(G)

Примена Општег међународног стандарда за опис архивске грађе на Збирци карата и планова није била једноставна и лака. Највећу тешкоћу за примену овог стандарда представљала је терминологија. Међутим, ишчитавајући Увод, Речник термина и Упутство за примену вишестепеног описа, али и консултујући се са члановима Комисије за превод Стандарда, отклањали смо непознанице.

У Стандарду је предвиђено шест нивоа описа – од општег ка појединачном, и то:

1. фонд или збирка,
2. подфонд,
3. серија,
4. подсерија,
5. предмет или досије,
6. јединица описа.

За опис фонда или збирке не морају се користити сви нивои описа. Број нивоа описа зависи од садржаја фонда или збирке и од процене архивисте који даје опис.

Проучавајући садржај збирке, закључили смо да Збирку карата и планова 1752–1992. године најбоље можемо представити у три нивоа описа:

1. ниво збирке,
2. ниво серије,
3. ниво јединице.

Општа правила за опис архивске грађе садрже 26 елемената описа, али за сваки појединачни опис потребно је употребити само неколико елемената. Ми смо за опис првог нивоа одабрали 20 елемената описа.

На самом почетку описа првог нивоа застали смо код елемента – идентификациона ознака. Требало је да унесемо ознаку земље и број нашег архива из централног регистра. Консултовали смо се са Архивом Србије и установили да је ознака следећа – РС 070 Ф.1., што значи да је ознака наше земље РС, број ИА Зрењанин 070, а број збирке 1.

Други ниво описа за Збирку карата и планова је ниво серије. На нашу одлуку за опис нивоа серије утицао је садржај архивске грађе у Збирци и њена подела на осам тематских група обележених абecedом од А до Х. Свака тематска група могла је да се представи на нивоу серије, а ми смо се определили да представимо тематску групу А – Историјске карте (1776–1943).

При изради нивоа серије, користили смо 15 елемената описа. На првом елементу описа, поред већ назначених идентификационих ознака РС 070 Ф.1, додали смо слово А, што је означило тематску групу Историјске карте. Остали описи ишли су доста лако јер није било терминолошких потешкоћа. Податке за попуњавање елемената описа нивоа серије узимали смо из тематског регистра и досијеа фонда.

Следећи ниво описа, ниво јединице, текао је лакше него два претходна нивоа. Првом елементу описа – идентификациона ознака РС 070 Ф.1 –А-, додали смо само број 17, па он изгледа овако: РС 070 ф.1 –А- 17, што значи да је за опис нивоа јединице одабрана историјска карта под бројем 17. За ниво јединице коришћено је десет елемената описа.

Примена међународног стандарда архивског нормативног записа за правна, физичка лица и породице ISAAR (CPF)

За примену овог стандарда, Историјски архив Зрењанин дао је потпуни пример описа правног лица за фонд Комисија за ликвидацију аграрне реформе Петровград 1920–1944 (1947).

Овај стандарда предвиђа четири подручја информација за опис елемента нормативног записа, означених бројевима од 5.1 до 5.4, и то:

- 5.1 подручје идентитета,
- 5.2 подручје описа,
- 5.3 подручје веза,
- 5.4 подручје контроле.

Како се архивски нормативни записи могу повезати и са другим значајним изворима информација, Стандардом је предвиђен и пети елемент нормативног записа, подведен под број шест – повезивање правних, физичких лица и породица са архивском грађом и другим изворима.

Фонд Комисије за ликвидацију аграрне реформе Петровград је сложен фонд.

Примењујући нормативне записе од 5.1 до 5.4, успели смо да унесемо све промене код ствараоца архивске грађе које су настале у његовом раду.

За коришћење фонда у научноистраживачке, па и оперативне сврхе, значајан је запис подручје веза /односа /под ознаком 5.3.

У њему су описане везе овог фонда са другим правним, физичким лицима и породицама.

На овом примеру то би изгледало овако: Прва веза за овај архивски фонд је – Установе аграрне реформе Краљевине Југославије, Београд, Архив СЦГ; друга веза је фонд Министарство Краљевине Југославије, Београд, Архив СЦГ; трећа веза је – фонд Краљевска банска управа Дунавске бановине, аграрно-правни одсек, Нови Сад, Архив Војводине.

Овим записом кориснику је омогућена бржа и ефикаснија доступност другим историјским изворима.

Посебно бих у овом Стандарду истакла опис шест – Повезивање правних физичких лица и породица са архивском грађом и другим изворима. Ми смо у овом примеру представили четири повезана извора, но њих може бити мање, али и много више, у зависности од броја корисника архивске грађе. Први извор је сам фонд. Други повезани извор је др Никола Л. Гаћеша, Аграрна реформа и колонизација у Банату 1919–1941, Нови Сад, 1972. Трећи повезани извор је др Богдан Лекић, Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1918–1941, Београд, 2002. Четврти повезани извор је др Гојко Маловић, Оптирање Срба у Мађарској – докторска дисертација одбрањена на Филозофском факултету у Београду 6. 7. 2006.

Међународни стандард архивског нормативног записа за правна, физичка лица и породице, као што се види, намењен је истраживачима и корисницима архивске грађе, којима описи и међусобна повезивања правних, физичких лица и породица олакшавају посао на истраживању, без обзира на земљу и место у коме се налазе. ●

Нада Борош
Историјски архив Зрењанин

ПРИМЕНА ISADg КРОЗ ЕЛЕКТРОНСКУ БАЗУ ПОДАТАКА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА БЕОГРАДА

Обрада архивске грађе фондова и збирки у ISADg је оно на шта су архивисти чекали деценијама. Она замењује сва појединачна информативна средства која настају у архиву од прелиминарних пописа, сумарног инвентара до централног каталога. Обрада у ISADg пружа обрађивачу и истраживачу, посредно и сређивачу:

- сигурност (предвиђени су сви елементи обраде обавезни за сваког обрађивача, те не може доћи до импровизације),
- прецизност (у систему већ изграђених правила),
- целовитост (обухвата скуп свих релевантних појмова архивске праксе, те се различитим комбинацијама могу добити сва информативна средства, било електронска, било штампана),
- заштићеност (доступност истраживачким захтевима ограничена је Правилником о коришћењу архивске грађе Историјског архива Београда и договором, у случају да је фонд у раду а подфондовска целина завршена).

У ISADg процес рада може се организовати у етапама, индивидуално или тимски. Током рада, од преузимања фонда или збирке до финализације, могу се вршити измене и допуне. За време процеса рада, унети подаци доступни су истраживачу до одређеног степена обрађености. Програмом Историјског архива Београда омогућено је коришћење и ћириличног и латиничног писма за унос и претраживање податка.

Историјски архив Београда отпочео је са обрадом у ISADg 2005. године. На уносу обрађених података и на директној обради у ISADg ради више архивиста и архивских помоћника. До краја 2007. урађено је 24.000 уноса, а преко 150.000 уноса у целокупну базу података, која је претражива исто као и ISADg.

Електронску базу података ИАБ чине:

1. Пренети подаци из постојећих информативних средстава:
 - подаци из Улазног инвентара,
 - попис фондова,
 - подаци из два Водича ИАБ са

дескрипцијом на нивоу фонда (фондови управе и јавних служби, правосуђа, просветних, културних и научних установа и фондови здравствених установа),

- подаци књига Бањичког логора (укупно 23.578 уноса),
- картотечка обрада фонда Земунски магистрат (5.640 уноса)
- и Збирке планова и мапа (310 уноса).

2. Обрада у ISADg ради се за фондове:

- Београдски интернационални театарски фестивал – БИТЕФ (1.843 уноса),
- Породични фонд Главинић (2.053 уноса),
- Лични фонд Новак Новак (укупно 613 уноса),
- Легат Мирољуба Тодоровића (512 уноса),
- фонд Управе града Београда (у складу са пројектом сређивања, публиковања, лечења и микрофилмовања фонда, све расположиве податке уноси већа група архивских радника – 13.822 уноса).

Сви наведени фондови су комплексни по структури, а како припадају категоријама фондова од великог

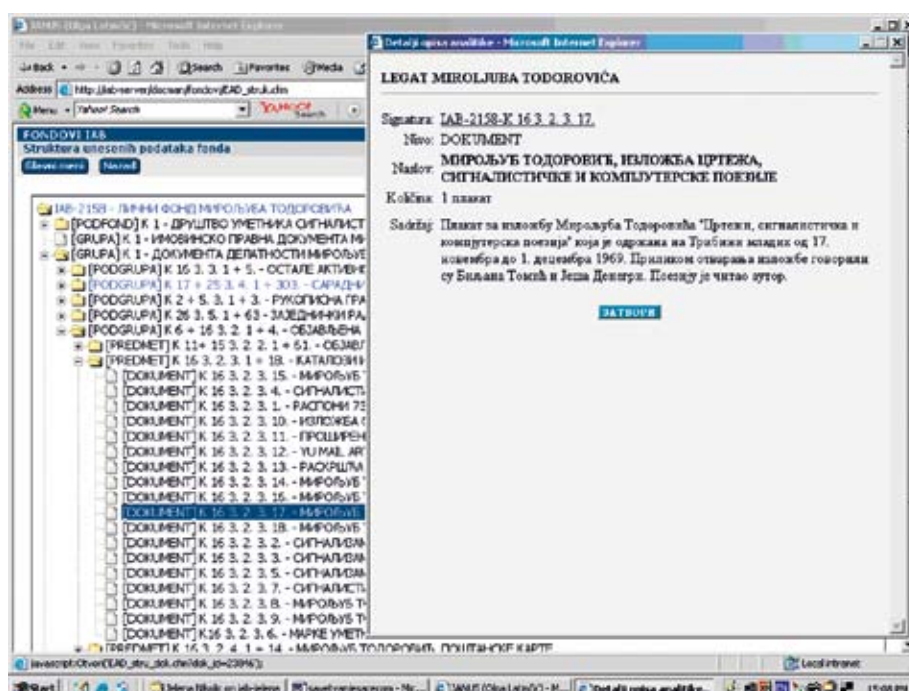
или изузетног значаја, за њих се ради детаљна обрада архивске грађе – од нивоа фонда до нивоа документа. За фондове БИТЕФ и Легат Мирољуба Тодоровића ради се дигитализација одабраних докумената или докумената који нису претдати архиву.

Претраживање је могуће по свакој речи, делу речи, години или сигнатури, кроз доступна поља претраживања. Дигитализована документа се отварају једноставним кликом на текст рубрике Додатак.

Приступ раду на новопримљеном фонду/збирци или фонду/збирци који се први пут ради најексплицитнији је ако се прво унесе класификациони план, односно формира структура фонда. Флексибилност стандарда омогућава измене и допуне структуре у току рада.

Претрага изведена над подацима из 503 фондова / збирки од 33.298 уноса. Време претраге 0.907 (на серверу) / 1.641 (локално) секунди. Пронађено 63 резултата. ●

Олга Латинчић
Историјски архив Београд

Претраживање обрађених и дигитализованих докумената

ПРИМЕНА НОВИХ СТАНДАРДА ЗА ОПИС АРХИВСКЕ ГРАЂЕ У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ НИШ (Збирка фотографија)

Целокупна збирка фотографија Историјског архива у Нишу дигитализована је у периоду од 2003. до 2005. године. У овом раздобљу, паралелно са дигитализацијом збирке, инвентарисане су све фотографије у Мајкрософтовом програму Ексел. Тим пописом увек је олакшано претраживање збирке по било којој основи, од назива фотографије до одређеног појма у њеном називу. Омогућено је да се брзом претрагом пронађу и прегледају и фотографије које су смештене у одређеној фасцикли.

Збирка фотографија Историјског архива у Нишу има 7.567 фотографија, које су смештене у 101 фасциклу. За време израде инвентара, у бази података било је изlišно у елементу инвентарног описа дати податак да су све фотографије урађене у црно-белој техници и да су све мање или више добро очуване.

Поред ових пропуста, један можда и највећи пропуст је тај што нису дате димензије фотографија, тако да се прегледом фотографије на монитору не може прецизно одредити да ли је у питању мала фотографија, величине као за личну карту, или је формата А4.

Све фотографије су скениране у 300 dpi. и истраживач може, уз сагласност Архива, добити фотографију у том облику. До сада, у пракси, сви истраживачи су били задовољни квалитетом сцена. Тако скениране фотографије коришћене су у многобројним публикацијама и књигама.

Увођење нових елемената описа збирке фотографија

Стандардизација описа настала је као последица развоја архивистике и у том циљу планом за 2008. годину предвиђена је ревизија збирке фотографија и уношење нових елемената описа који су изостављени ранијом обрадом збирке по стандардима ISAD(G). Овом стандардизацијом постојећа збирка биће проширена за још неколико елемената описа, који ће још више олакшати посао и архивистима који користе збирку фотографија и корисницима истраживачима.

Како стандарди не дефинишу форму или начине на који ће елементи бити приказани у инвентарима, каталозима и пописима, архивисти је остављена слобода избора елемената описа збирке фотографија.

Вертикална хијерархија пописа почиње нивоом описа целокупне збирке са историјатом, техничким

подацима и количином. Следећи ниво описа представља опис појединачних фасцикли у којима фотографије нису хронолошки поређане, већ су тематски распоређене у великим ковертима.

Последњи и најважнији ниво описа представља опис саме фотографије, са новим елементима описа који су изостављени ранијим пописима збирке. Обрада збирке фотографија по стандардима ISAD(G) намеће неколико потенцијалних проблема са којима се сусреће архивиста.

Карактеристике елемената описа збирке фотографија

Код описа нивоа серије у елементу описа 3.3.3 *Дојуне* немогуће је дати прецизан податак, јер је добар део збирке заокружена целина, за коју се претпоставља да неће бити допуна, док постоје серије које се могу допунити без обзира на период настанка фотографија. Тако и за серије које представљају заокружену целину постоје шансе да се новонађена фотографија прикључи. Пример: серији фотографија занатлија у Нишу у периоду 1919–1941. накнадно је прикључено још неколико фотографија пронађених ове године. Закључак је да је немогуће дати прецизан одговор за овај елемент описа. Потребно је навести само процену о количини и учесталости допуне.

У нивоу серије у елементу описа 3.3.2 *Вредновање, излучивање и рокови чувања*, понавља се исти елеменат као и у нивоу фонда, тако да је сувишно понављати, што нам и дозвољавају стандарди ISAD(G)-а.

У нивоу јединице, елементи описа 3.1.2 *Назив* и 3.3.1 *Оквир и садржај* су доста слични, бар што се тиче описивања збирке фотографија. Једини проблем је што се за одређени број фотографија тешко могу утврдити подаци потребни за елемент описа 3.3.1. Тако да је садржај фотографија дат већ у елементу 3.1.2 *Назив*. У садржају се могу уносити подаци, уколико постоје за одређену јединицу описа. Поред описа саме фотографије, потребно је навести и ако постоји запис на полеђини фотографије који ближе одређује порекло и место настанка фотографије.

На старијим фотографијама (углавном до периода између два светска рата) на полеђини се налазе и подаци о фотографској радњи у којој је настала фотографија, а овај податак може бити значајан за историјат јединице описа. Целину овог елемента описа морају чинити следећи

подаци: ближе одређивање личности на фотографији, места или објекта на фотографији, ако постоје записи на полеђини или фотографска радња у којој је настала фотографија.

Код одређених јединица описа у збирци фотографија може се употребити и елемент описа 3.2.1 *Назив/ име стваралоца*. Један део збирке фотографија Архив у Нишу добио је путем поклона аутора фотографија. Тако је могуће у опису нивоа јединица уврстити и став 3.2.1.

Важан елеменат описа јединице у збирци фотографија је и 3.4.4 *Физичке особине и технички захтеви*. Овим елементом, поред изгледа фотографије, потребно је дати и податак о скенираном фајлу, нпр. jpeg, bmp, tiff, квалитет сцена 150, 300 или 600 dpi. На овај начин истраживач има комплетан увид у све податке о квалитету фотографије и о могућностима да се она репродукује у квалитету што ближе оригиналу.

Елемент описа 3.5.2 *Постојање и место чувања копија* је важан ако је за јединицу у збирци фотографија сачуван и ако постоји негатив фотографије. Овај елемент описа практичан је само у том примеру. Иначе, збирка коју поседује Архив у Нишу има мали број негатива фотографија у збирци, тако да ће у појединим јединицама описа, где постоје негативи, овај елеменат бити употребљен.

Интересовање архива за фотографије, филмове, микрофилмове и магнетофонске траке, као и за остале архивске документе, потиче од њиховог значења као историјског извора, којима се савремена наука у расветљавању догађаја из прошлости све више користи. У циљу олакшавања оваквог коришћења архивских збирки и фондова потребно је што је пре могуће извршити стандардизацију ISAD(G) како на фондовима, тако и на збиркама.

Хијерархијски модел ISAD(G) је примењив и овим моделом је могуће по општем међународном стандарду описати збирку фотографија Историјског архива Ниш. Поред тога, потребно је урадити и ревизију збирке, односно употпунити потребне податке који су изостављени у ранијој ревизији. Компјутеризовани информациони системи могу помоћи у претрази елемената информације који се траже, као и у ажурирању и побољшавању информација. Све потешкоће приликом стандардизације описа за збирку фотографија могу се превазићи, пре свега јер су у питању само технички детаљи које треба укључити у опис и тиме допринети да корисник збирке фотографија има комплетан увид у све детаље на целом нивоу збирке, серије и саме јединице описа. ●

Бобан Јанковић,
Историјски архив Ниш

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА СРПСКИХ НОВИНА – ПОДУХВАТ АРХИВСКОГ ОДЕЉЕЊА НАРОДНЕ БАНКЕ СРБИЈЕ

Јануара месеца ове године Народна банка Србије прославила је значајан јубилеј, 125 година од доношења првог Закона о Народној банци. Давне, 1883. године, 31. јануара, *Српске новине* објавиле су први закон о Народној банци који је означио почетак конституисања Народне банке и утемељивање њених основних функција. Временом се делокруг банчаних послова мењао и ширио, али базичне функције Народне банке прокламоване у првом закону нису се значајно промениле до данас. Брига о стабилности националне валуте, издавање новчаница, посредовање при закључивању државних зајмова, само су неки од послова који су били утврђени Законом.

Објављивање Закона не значи и крај појављивања Народне банке Србије у *Српским новинама*, већ у њима налазимо и даље текстове о пословима у Народној банци, скоро читав развојни пут Банке до завршетка Првог светског рата може се пратити кроз њих.

Управо је то и био разлог да се јубилеј Народне банке не прослави стереотипно, са поклоницама и наградама, већ да се јавности презентују дигитализоване *Српске новине*, званично гласило Краљевине Србије, за период од 1883-1919. године. Тако је Народна банка и приликом обележавања свог јубилеја показала одговорност према друштву јер је на увид јавности ставила *Српске новине*, које су културно добро државе Србије, микрофилмоване, а потом дигитализоване и на тај начин заштићене од пропадања и нестајања. Обиле драгоцених података о Народној банци у *Српским новинама* само су један од разлога за њихову дигитализацију и интернет презентацију. Комплетирани су и дигитализоване *Новине* за период

1883-1919. што чини око 49100 снимљених страна, односно година је одабрана с обзиром на њену важност за Народну банку. Наиме, Привилегована Народна банка

Краљевине Србије је основана Законом о Народној банци 6. јануара 1883, а Закон је објављен у *Српским новинама* 19. јануара (31. јануар по новом календару) 1883. године. Међутим, не само Закон о Народној банци са својим изменама и допунама већ и извештаји са зборовна акционара, преглед добити, објаве о штампању и стављању у промет новчаница, дневни курсеви валута, и слично су факта која истраживачи могу наћи у *Српским новинама*. Међутим, поред овог фактографског оквира читања *Новина*, ту је и широка лепеза тема: прве рекламе, огласи, књижевни додаци.

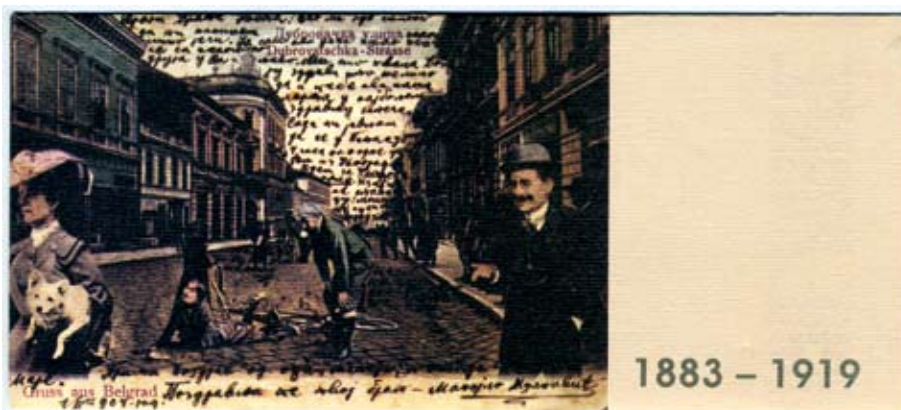
Да подсетимо, модерна Србија је своје новине добила 1834. године, први број *Новина српских* је изашао у Крагујевцу под уредништвом Димитрија Давидовића, једног од најобразованијих људи тадашње Србије. Од 1835. новине излазе у Београду, а 1845. године промениле су име у *Српске новине*. После Крагујевца и Београда излазиле су и у Нишу 1914-1915, а затим на Крфу 1916-1918. Као званично гласило државе Србије новине су пратиле, следиле и тумачиле политику српске владе све до завршетка Првог светског рата и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Последњи број новина је изашао 10. јануара 1919. године.

Сама идеја, истраживачки део, као и комплетна реализација посла, дело је стручног тима Одељења за архивске послове и регистратурски материјал Народне банке Србије. Управо је ово и повод да представимо, до сада у јавности мало познато архивско одељење Народне банке, грађу која им је поверена на чување, обраду и заштиту, али и корисне и значајне пројекте које су реализовали у ово кратко време, а исто тако и оне планиране за неко догледно време.

Одељење за архивске послове и регистратурски материјал основано је марта 2005. године. Архивистички сређује и обрађује архивску грађу насталу радом Привилеговане народне банке Краљевине Србије од 1883. године, као и грађу њених правних следбеника. Истовремено оно се стара и о регистратурском материјалу који стварају организациони делови Народне банке Србије. У оквиру Одељења постоји и служба за микрофилмску технику. Резултат заједничког рада ове две службе је свакако реализација веома успешног пројекта дигитализације *Српских новина*. У плану Одељења су и даље приоритетне активности на пољу заштите путем микрофилмовања и дигитализације, пре свега старих и ретких књига и докумената из тезауруса Библиотеке и Архива Народне банке Србије.

И да за крај најавимо реализацију још једног веома успешног пројекта Одељења за архивске послове и регистратурски материјал. Средином марта ове године у Народној банци предвиђено је отварање изложбе *Централна банка Србије и Француске у Првом светском рату*, коју ће после отварања у Београду имати прилике да виде и грађани Париза. ●

Јованка Веселиновић
Историјски архив Београда

НЕКОЛИКО ОСНОВА О ДИГИТАЛНИМ ФОРМАТИМА

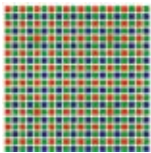
С обзиром на то да је ера дигитализовања одавно започела, понекад се лако пребегне преко веома битне основе за снимање, односно одабира формата најпогоднијег за обраду и чување фајлова. Информације у овом раду могу бити интересантне за шири круг корисника који имају непосредни додир са снимањем и обрадом архивске грађе, или за уобичајено фотографско снимање.

У даљем делу текста биће представљена три основна, битна формата: RAW, JPEG, TIFF, њихове различитости и предности једног формата у односу на други и, најзад, ти формати су најчешћи и донекле најбитнији за професионални рад.

Основе

Сваки дигитални сензор има у основи уређење, односно дефинисан однос црвених, зелених и плавих сензитивних подручја.

Графички, то би се могло приказати следећом сликом:

Сваки пиксел у сензору дефинисан је односом црвеног, зеленог или плавог дела спектра, што је са слике јасно видљиво. Уочљиво је и то да је са два зелена пиксела дефинисан сваки црвени, односно плави пиксел. То је постављено из разлога што је људско око више осетљиво на зелену боју, односно, уколико посматрамо читаву ствар кроз канале, око је најосетљивије на зелени канал и он је тај који заправо дефинише сатурације и температуре преостале две боје. Излазни сигнал сензора управо зависи од зависности пиксела наведених боја и он може бити у вредностима од 0 (нула) до 4095 (за 12-битни сензор).

Уобичајени дигитални фајл (имиџ) има пикселе који могу бити црвени, зелени или плави, односно у варијацијама од милиона колора које емитује излазни сензор, а такође у зависности од процесуирања сигнала који ми захтевамо. Процес се заснива на интерполацији (Бајерова интерполација) колора зато што се интерполација колора мора урадити за сваки дефинисани пиксел. Интензитет

колора (сатурација, температура...) је управо прорачуната вредност за сваки пиксел, у зависности од заступљености утицаја суседних пиксела: интензитета зелене, интензитета плаве и интензитета црвене. Финални, прорачунати изглед односа пиксела може се приказати следећом сликом:

RAW формат

RAW формат је излазни сигнал сваког оригинално забележеног дела црвеног, плавог и зеленог дела спектра, који ће као сигнал проћи кроз дигитални конвертер. Излазна вредност електронског збирног сигнала који се појачава је заправо вредност осетљивости коју називамо ISO осетљивост и коју сами подешавамо. Та вредност може бити са малим степеном појачања (рецимо ISO 50) или са великом степеном појачања осетљивости (ISO 6400). RAW формат је у целини „сирови“, непроцесуирани податак. Тај податак се чува на меморијској картици, или пак може бити процесуиран у други формат (JPG, GIF, TIF...).

На скици је уочљива битна разлика ова два формата. JPG формат по изласку пролази кроз процес интерполације, затим кроз модове којима је камера подешена, као што су баланс белог, сатурација, оштрина, колор мод итд., и као такав бива компресован и тек онда припремљен и сачуван. Предност чувања и рада у JPG формату је у томе што је величина фајла због компресије мања (још уколико се дода да је подесива на три нивоа приликом снимања, као што су Основни, Нормални и Прецизни – фини мод). Друга велика предност овог формата је у лакој могућности читања, па се користи у многим апликацијама комерцијалног типа које се користе у основним софтверским конфигурацијама, а одатле се могу једноставно штампати.

Недостатак овог формата је у извесном губитку квалитета, у зависности од компресије која се користи. Свакако, већа компресија

смањује запремину али се губи у квалитету, и обрнуто – мања компресија пружа бољи квалитет. Сигурно сте били у прилици да видите, ако не приликом снимања, онда приликом обраде и чувања фајла, један прозор – бокс у коме можете подешавати квалитет и степен компресије у подецима од 1 до 12. Дакле, у зависности од важности онога што сте снимили и потребе за детаљима, можете накнадно, приликом софтверске обраде, донети коначан суд о компресији.

RAW формат у JPEG или TIFF

На претходној слици могло се видети да Raw формат по излазу из сензора остаје „сиров“ и у себи садржи све податке у некомпресованој форми. Осим тога, он у себи похрањује и многе друге мета податке, који у случају аутентичности и ауторизације могу бити и јесу од пресудне важности.

Тек по обради у компјутеру може се одлучити у ком формату ће се фајл чувати – да ли ће то бити JPG или TIFF или GIF – зависи од наших даљих потреба.

Сличност са предходним дијаграмом је очигледна, с тим што се комплетан процес сада одвија у рачунару. Дакле, рачунар „подиже“ све податке са RAW-а, а то је заправо највећа вредност тог формата – узима се фајл без икаквих губитака, компресија или редукација. Сада, у даљој обради може се бирати, мењати фајл, без обзира да ли је у питању експозиција, осетљивост, сатурација, температура боје и др.

Још једна од предности рада са RAW форматом је та што пружа могућност конверзије на 8. битни или 16. битни TIFF фајл. TIFF фајлови су знатно већих запремина (мада и они имају опције за подешавање компресија) и пружају знатно бољи – најбољи могући квалитет. Наведена компресија код TIFF-а не значи и губитак квалитета. Начин рада компресије може се приказати на следећем примеру:

Узмимо дигитални стринг следећег облика:
13789239555550986957777777945098

Начин компресије је у следећој форми:
137892395(6)0986957(8)945098

Дакле, низ од шест петица заменили смо формом 6(5), а низ од осам седмица формом 7(8).

У претходном делу текста на дијаграму се види да RAW формат може бити чуван у 8, односно 16. битном TIFF формату. RAW податак из већине дигиталних апарата садржи 12. битни податак, што заправо значи да податак може садржати 4096 различитих интензитета нивоа за сваки пиксел. У 8. битном фајлу, као што је на пример JPG, сваки пиксел може имати 256 различитих интензитета нивоа. Генерално узевши, 256 нивоа 8. бита је довољно за штампу фајла, па се онда можемо запитати чему онда потреба за 12. битним податком. 12. битни податак омогућава знатно шири и квалитетнији опсег података, тако да се приликом манипулације не губи квалитет. Могу се подешавати сви нивои, са широком лезезом спектра, без губитка квалитета. Да разјаснимо још податак о 16. битним подацима. Пун RAW формат од 12. бита се може конвертовати у 16. битни TIFF фајл. Разлог лежи ни у чему другом него у слободном простору – просто као да се свих 12 бита пребаци у неку кутију која може да прими 16 бита, а тај празан простор је у функцији елегантнијег рада са фајлом, али не и већим квалитетом од 12. битног.

Када се одредити за снимање у RAW, односно JPEG формату?

Главни разлог одабира JPEG формата је у томе што се може снимити више фајлова на меморијској картици и то што је обрада и чување таквог формата знатно бржа од рада у RAW формату. Ако снимамо у RAW формату, такав фајл можемо конвертовати у TIFF или у JPEG пре но што га штампамо. Ако замислимо да се ради о хиљадама снимака, као што би то био случај приликом рада на снимању архивске грађе, онда би конвертовање и припрема изискивали озбиљнији утробак времена.

Што се тиче квалитета снимања JPEG форматом, уколико се одабере најбољи мод квалитета (fine), подразумевајући да су сви елементи снимања тачно и прецизно одређени, онда је рад у том формату предност. Међутим, ако очекујемо пост процесинг са фајлом, онда свакако треба радити у RAW формату. Најједноставније, ништа се не губи снимањем у RAW формату осим времена за продукцију и времена приликом снимања и, нажалост, простора на меморијској картици, јер су, као што смо рекли, фајлови тог формата кудикамо већи од фајлова JPEG формата. Не треба заборавити ни то да су данас у производњи апарати који могу снимати паралелно и у RAW формату и у JPEG формату. Па чак, у оквиру JPEG формата може се бирати и његов квалитет (basic, normal, fine). Лично за снимање у архивистике сврхе

препоручујем рад у RAW + JPEG – basic формату, јер снимљени RAW може бити чуван као „оригинал“ због многих информација које садржи (па чак и о серијском броју апарата којим је снимак урађен!), док би се JPEG – basic могао одмах пустити у даљу експлоатацију.

Иако ће ово бити мала дигресија везана за скенирање микрофилмова снимљене архивске грађе, сматрао сам, и увео у праксу, да се излазни скен ради у TIFF формату са опцијом JPEG компресије (искључиво простора ради), а објаснио сам зашто је компресија TIFF-а веома погодна и као такав фајл чувамо као „основни“. Следећи корак је конвертовање у JPEG формат, како би фајл могао бити читљив на сваком комерцијалном софтверу, а последњи корак је тзв. „мењање величине – смањивање фајла (resize) на величину 1000x800 на екранској резолуцији (75 dpi). Ти „мали“ фајлови, управо због малих запремина имају сврху да буду брзо манипулативни, односно да се и сутра, када се комплетира мрежа унутар Архива Србије, а и са свим архивима у Србији, фајлови могу брзо слати од архива до архива, што и јесте циљ – брз, поуздан и тачан пренос података. Намеће се и питање шта са нагомиланим тифовима. Одговор у многоме зависи од могућности: најједноставније би било нарезивање на ДВД дискове, који нажалост немају довољно трајне емулзије у архивистичком погледу (органског порекла). Друга опција јесу ЦД дискови, али иако захваљујући неорганској подлози имају нешто дужи рок трајања, капацитети су знатно мањи. Уосталом, то би била тема за рад друге врсте, али да не бих оставио недореченим и ову тему, моје размишљање доводи најскупљег, али најпоузданијег начина чувања дигиталних, архивистичких података. То је DAT систем, о коме ће тек бити речи када се (нажалост, али то је неминовност) сакупи довољан број непоузданих информација о чувању електронских записа.

Овај рад имао је за циљ да појасни основе дигиталних снимања примењених у егзактној архивистици. Овај чланак може бити од користи и напреднијим корисницима дигиталних апарата, а свакако је обавезан за кориснике који непосредно раде са архивском грађом. Из досадашњег искуства уочио сам да се овој теми придавао јако мали значај управо због непознавања елементарног рада са форматима, па се овај рад у том смислу може имати изванредан значај приликом приступа дигитализовању архивске грађе. ●

Александар Радош
Архив Србије

ДИГИТАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ

Недавно је у Архиву Србије представљен пројекат *Дигиталне библиотеке отвореног приступа за специјалне библиотеке*. Крајем деведесетих година оснивају се фондације за електронске библиотеке, које подстичу размену књига и научних радова. Имајући у виду да Интернет постаје једна глобална библиотека, научници и разне институције покрећу иницијативе да се донесу различите декларације (Будимпештанска, Берлинска), којима се дефинишу критеријуми за библиотеке отвореног типа. Оваквим успешивањем дистрибуције библиотечких фондова омогућено је да знање буде доступно свима.

Богата архивска грађа, документи, закони, картографски материјал, архивски филмови и још много тога почиње масовно да се дигитализује и ставља слободно на увид путем Интернета. Тако читаност и цитираност постају доминантни критеријуми, на супрот власништва великих издавача и њихових компанија.

Презентовано нам је доста Интернет сајтова на чијим се адресама може пронаћи и до неколико милиона информација. Најинтересантније је да се из тих репозиторија могу **бесплатно** користити информације. Код нас постоје напори које чине Народна библиотека Србије и Министарство за науку и технологију да на себе преузму одговорност за овакве подухвате. Међутим, оно што кочи развој оваквих програма је и недовољна примена и дистрибуција, као и недостатак портала и off-line дистрибуција у крајевима где Интернет није присутан.

Колекције репозиторија:

DOAJ – Directory of Open Access Journals
<http://www.doaj.org>

Archive – velika arhiva
<http://www.archive.org>

AERA SIG – <http://aera-cr.asu.edu/ejournals/>

WGBH Forum – razna predavanja i prezentacije u audio i video obliku
<http://www.forum-network.org/wgbh/>

OAISTER – <http://www.oaister.org/>
skoro 14 miliona tekstova !!!
<http://www.alberteinstein.info/>
Arhiva Alberta Ajnaštajna ●

Татјана Јовановић
Архив Србије

О ЛИЧНОМ РАДУ АРХИВИСТЕ

Архивист отвара кутију или развезује свежањ са архивском грађом... Његов радни задатак је да проучи садржај кутије или свежња, стање очуваности, напише историјску белешку, изврши припрему за инвентарисање или инвентарисање, сумарно или аналитичко, те друге послове.

Шта је грађа у кутији или свежњу?

Записи о догађајима, околностима у којима су настали и у којима су се одвијали, личностима, идејама, времену...

Шта је задатак архивисте?

Да сачува постојеће списе неопштењене, да сачува садржај или, најкраће речено, да сачува знање о прошлости као културно, политичко, привредно и уметничко наслеђе и сл.

Где је место архивисте у чувању реченог наслеђа или знања о прошлости?

Архивист је на челу чувара писаног наслеђа или штампаног и фото-фоно записа, он је посредник између прошлости и истраживача прошлости, па макар то били хроничари, политичари, новинари, пасионирани истраживачи родослова, државни чиновници (министарстава, полиције, судова и других органа), или књижевници и други културни радници. Они отварају бројна питања колико су историчари и други који се баве интелектуалним радом дужни да знају о прошлости.

Дужност архивисте је да сачува докуменат и предмет онаквим какав је настао, да га ослободи свег непотребног и небитног и да запис остане сам како би се држава погледала „изнутра“. Такав докуменат се обради, чува и користи у оперативне сврхе дипломатије, политике или привреде.

Одабиром докумената, предмета или серије докумената, изградом информативног средства архивисти, утичу на историографске процесе, а посредно на слободу мишљења и стање друштвене и националне свести. Али архивист није сам, живи и ради окружен лицима различитих професија и образовања, навика, чита књиге, новине, слуша радио, гледа ТВ и трпи утицај средине. Лично искуство и знање утичу на његов рад, на одабир грађе коју ће оставити да се чува у архиву за генерације које долазе. Нове генерације

имаће, свој поглед на прошлост и стварност. Саме ће одабрати шта је најважније да знају о прошлости сопственог народа и државе, тежњама, политичким покретима, привреди и сл., а што је претходило њиховом времену.

Ово је најважније од свега до сада реченог, пошто према британском историчару Едварду Х. Кару свега 2 % оног што се деси данас буде забележено, а од тих 2 % записа свега се 2 % трајно чува. Зато треба подвући важност рада архивисте као првог читаоца докумената, или серије докумената, који их бира и чини први корак истраживања историје. Овај први корак је најважнији.

Прво што архивисти понуде корисницима кад објаве документ или серију докумената је његова или њихова приступачност и веродостојност. Друго, објављени документ штити оригинал, чува га од хабања и уништења од читалаца који се не понашају пажљиво према документима, ако се често користи у читаоници архива. Затим, оригинални документ увек може да потврди исправност објављеног текста.

Радом на грађи, одабиром и сређивањем, архивист је посредник између прошле стварности, времена када је запис настао и савременог читаоца, државног чиновника који га користи у оперативне сврхе и писца историје или било какве друге студије која упознаје јавност са оним шта се стварно десило.

Ово је нарочито важно, јер је у Србији још увек присутно идеолошко писање историје!

Задржаћемо се на примеру рата 1941–1945. године и фонда Министарства ПТТ 1942–1944. У овом фонду, срећемо се са извештајима о „попису“ становништва градова, једноставних и штурих, ограничених само на дефиницију произвођачко и непроизвођачко становништво, број мушкараца, жена и деце. „Пописи“ су вршени ради осигурања прехране становништва. Поред ове грађе и оне која говори о кршењу ратног права Немаца и Бугара – срећемо извештаје органа власти, општина, полиције и Српске државне страже о стању на терену, пљачкашким и терористичким походима партизана на села – отимању хране, обијању магацина, уништавању општинских архива, ликвидацији виђенијих људи, што је до сада у идеолошкој историографији било резервисано само за ЈВуО, односно четнике Драже Михаиловића. Срећемо податке о сукобима партизана са ЈВуО, како су виђени од квислиншких власти.

Идеолошка историографија, под ауторитетом партије, критична је према свему, само не према активности КПЈ/СКЈ. Сада је дошла на ред да се критички проучи ова историографија, а са њом и НОБ и рат 1941–1945. године. Идеологија КПЈ/СКЈ је више

од пола века утицала на критику историје, али и на одабир докумената, прво у регистратурама, а затим и за чување у архивима. Документа су прошла боље од историографије, иако су се и код њих дешавали пропусти. Сачували су сопствену вредност и послужиле за критичку обнову српске историографије, будући да сваких 10 година треба обновити интересовање за поједине догађаје, процесе, институције и личности и поново писати историју, док се не дође до синтезе. На овај начин идеолошка историографија ће доспети на место које јој припада у науци и служити као пример како не треба радити, али и као обавезно штиво ради уочавања пропуста, а много пута и фалсификата, како би се ова појава ако не спречила, бар умањила и свела на неку трпеливу меру.

Зато архивисте треба да поседују претходно знање из друштвене и политичке историје, како би разумели садржај предмета насталих у одређеном времену и под одређеним околностима. Циљ њиховог рада је да обезбеде изворе који ће критички бити прихваћени у науци неоптерећеној десничарским или левичарским опредељењима. Опредељење за овакав циљ у раду на заштити и чувању архивске грађе у архивима је подршка истраживачима, не да би утицали на њихова политичка или филозофска опредељења, него да би усмерили њихов рад ка критичкој анализи садржаја докумената – чињеница и истине.

Није свеједно где је акт настао, да ли у органу управе, привреде или просвете – министарству, школи, суду, задрузи, железничкој дирекцији, фабрици конзерви, дечијем вртићу или дому или полицији. Такође, није свеједно које је врсте докуменат. Да би корисницима скренуо пажњу на богатство садржаја фонда или фондова, архивист током сређивања треба да обрати пажњу на оцену садржаја докумената или документа, оцену његовог значаја за јавност у културолошком, политичком, привредном, економском, правном и оперативном или духовном смислу, да покаже технику писања, обим документа и укаже на могуће правце анализе докумената или предмета.

Добар пример личног рада у Архиву Србије пружа Предраг Бабић, архивски помоћник 1956–1990. у Делу I. Радећи на издавању грађе за потребе читаонице, уочио је низ докумената и предмета који пружају слику свакодневног живота у Београду и Србији средином XIX века. Бирао је документа и предмете разне садржине, углавном везане за друштвену историју, и објавио их у деловима или у целини. Лист Политика објављивао је његов избор грађе о Београду и познатим и мање знаним личностима, а Радио Београд у јутарњим образовним емисијама емитовао је поједина

документа, те су слушаоци имали прилику да се из извора првог реда обавесте о личностима и догађајима који су обележили XIX век.

Предраг Бабић није био архивист, нити образован историчар. Поседовао је основно образовање, али запослењем у Архиву упознао се са значајем архивских истраживања за културу или политику, те је бирао и издвајао документа без улажења у анализу – једноставно је пуштао да сам докуменат говори о личностима или догађањима.

То је био период када се нерадо гледало на овакву појаву, тобож због одузимања права истраживачима, историчарима, етнологима или правницима да изврше стручну критичку анализу предмета, па да га потом обрађеног уступе на даље коришћење. Али док би чекали историчаре да дођу у архив, да први истраже грађу о одређеним процесима или личностима и обавесте јавност, време би прошло. Овако, Предраг Бабић је својим одабиром грађе обавестио јавност да постоје фондови са одређеном грађом коју треба критички истражити и покренуо интересовање читалачке публике и јавности за Архив и свест да се у Архиву не чувају само стари папири, већ да је то историја.

Историја постоји и траје у сваком човеку захваљујући свести о себи и породичној традицији, а њоме се укључује у заједницу коју чини народ са свим оним што га обележава и издваја од других – језиком, културом, духовношћу, парламентарним животом, војском, полицијом, судством, запослењем и др.

Други случај личног рада у Архиву Србије био је став према архивској грађи др Гаврила Ковијанића, библиотекара по позиву 1960–1974, а историчара по интересовању. Због ограничења личног рада, паузу у радно време проводио је у читаоници. Радио је и у слободно време. Из његовог истраживачког рада изашао је зборник архивске грађе о Народном позоришту у Београду!

Њихов став према личном раду отворио је питање где је место архивисте, архивског помоћника или манипуланта, или било ког другог у архиву, који ради на сређивању архивске грађе?

Архивисти, архивски помоћници и манипуланти су у првој линији упознавања са архивском грађом. Посао им је да обезбеде одговарајуће водиче кроз фондове архива и обезбеде моћ архивске грађе на путу ка истини, која утиче на формирање друштвених судова. Али будући да архивисти не могу све сами да ураде, они могу личним радом, одабиром грађе по личним стремљењима, да објаве поједина документа или серије и да утичу на друштвену и интелектуалну елиту, да скрену њену пажњу да

постоји нешто што није истражено и да истраживачи не само да могу, него је чак пожељно да дођу у Архив и раде.

Свакодневни послови и програм рада на обради и сређивању архивске грађе не дозвољавају лични рад, критички одбир и објављивање докумената или серије. Али нико никог не ограничава да забележи значајне предмете, то је чак и обавеза у раду, те да предложи њихово објављивање у стручном часопису или часописима. Издвајање и објављивање постојања значајних предмета везаних за личности или догађаје или установе је основно питање личног рада. Онај ко предлаже да неки предмет буде издвојен у кутији или фонду као значајан, ако жели, треба да га објави.

Зато у архивима треба направити нов план рада, тим пре што у архивској струци постоје звања која се стичу на основу резултата рада, а која су стимуланс за рад сваком појединцу запосленом у Архиву. Свака изложба архивске грађе може да буде књига. Дobar пример је изложба архивске грађе о српским задружним организацијама. Другим речима, после упознавања са фондом који обрађују и стицања сазнања да постоји грађа коју треба објавити, запосленима треба обезбедити време према сопственом захтеву.

Свако жели да напредује и да изгради професионални и лични углед у струци. На крају крајева, зашто се неко бави неким послом ако га не воли или не жели?

Звања вуку напред, а до звања се стиже радом који издваја појединца из колектива.

Током рада на фонду, изradi историјске белешке, инвентара, припреме изложби и сл., на основу стеченог искуства увек могу да се забележе запажања о раду, почев од настанка фонда, искуства са чувањем, начином доспећа у архив, до писана сигнатура којим се трајно штити грађа,

а која могу да се узму као пример за сређивање других фондова. Сва запажања, без обзира на обим, треба забележити и уступити као искуство стручној јавности и јавности у целини. Ово је уобичајена пракса у свету. Таква запажања служила би запосленим у архивима и помогла обуку нових архивских посленика.

Овде се поставља питање шта је архивистика, шта је њен смисао?

Архивистика није наука, али је збиром својих грана које је чине помоћном историјском науком, темељ историографије. Она је неопходно потребна историографији, пошто дипломатика, палеографија, сфрагистика, чак и израда папира, мастила и корице службених књига и протокола и др., пружају основна обавештења о врсти и настанку документа, начину рада са њима и уводе историчара у „занат“. Све ове помоћне науке чине историју, која је основа људског памћења и искуства, и помажу архивисти у превазилажењу стеченог искуства сопственог живота и културе како би истраживачима – историчарима припремио документа и обавештајна средства и омогућио критично истраживање прошлости.

Архивистика је танка линија између радника на фонду и читаоца који уђе у архив и користи оно што му је припремио архивиста, архивски помоћник или неко трећи.

Архивиста је тај који обезбеђује документ да остане онакав какав је и настао, а на тај начин спречава појаву фалсификата о прошлости. Зато је потреба за личним радом архивских радника у архивима велика. Први читају грађу, први је оцењују, први је бирају и доносе одлуку о њеној веродостојности, вредности и важности – културној, економској, политичкој, филозофској, привредној и другој. Архивисти први предлажу грађу за чување, а када се смести у депое за коришћење, они су ти који треба да одлуче и утичу на интересовање историчара да критички истражи прошлост.

Зато је потреба и обавеза да сваки архивиста или други радник током рада на сређивању фонда издвоји документа или предмет, или кутију докумената, предложи их за објављивање или објави у стручном часопису или као посебно издање грађе. Тим гестом и личним радом архивиста може да утиче и утиче на покретање рада на истраживању друштвене историје, књижевне, духовне, дипломатске, црквене, медицине, технике, просвете и свега онога што пружају садржаји архивских фондова, те даје сигнал у ком правцу треба да се врше истраживања и богати осећање једног народа за државу.

Јован Пејин
Архив Србије

ПРОБЛЕМИ КЛАСИЧНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ АРХИВИРАЊА У РЕГИСТРАТУРАМА

Законом о културним добрима (Сл. гласник РС, бр. 71/94) утврђен је систем заштите и коришћења архивске грађе, као покретног културног добра.

Према наведеном закону, обавезе ствараоца архивске грађе – органа, установа предузећа и других правних лица у току чијег рада настаје регистратурски материјал и архивска грађа – јасно су утврђене. Архивисти који раде у служби за заштиту архивске грађе и регистратурског материјала ван архива треба, осим контроле начина вођења архивског и канцеларијског пословања, да пружају и стручну помоћ и едукацију, како би се ова врста делатности водила исправно, у складу са законским прописима. Са друге стране, неопходно је свакој регистратури обезбедити упутнице, које су својствене њеном пословању, како би се успоставио најефикаснији систем управљања документацијом. Тиме се долази до теме која је још увек нова и недовољно дефинисана позитивним прописима, а сама реалност изискује потребу за брзином и прецизношћу добијања информације. Управо то је кључна тема, али и циљ даљег стручног промишљања у области архивистике. У информационој хиперпродукцији, ми, архивисти, не смемо заборавити своју кључну улогу, која је подједнако важна колико и ефектна информација – а то је сачувана ефектна информација.

У моменту настајања у оперативи, документација има практично значење, али истовремено је и потенцијално историјска грађа или културно добро. У току година, смањивањем практичне употребљивости, тежиште значења архивске грађе прелази на њену научну димензију – прерастање документације у архивску грађу. Од самог начина устројства и спровођења канцеларијског и архивског пословања, зависи и у којој мери ће се користити, чувати и, у крајњој мери, заштитити архивска грађа у регистратури, а потом и преузети у надлежан архив.

Обавезе које регистратура, као стваралац архивске грађе, има према надлежном архиву јесу:
– означавање, датирање регистратурског материјала, као и вођење евиденције о истом,
– чување регистратурског материјала у

сређеном и безбедном стању,
– класификација и архивирање регистратурског материјала,
– одабирање архивске грађе, уз излучивање безвредног регистратурског материјала, у року од годину дана од истека утврђеног рока чувања.

Листа категорија регистратурског материјала, са роковима чувања, представља општи акт који дефинише рокове чувања за све категорије документације које настају радом ствараоца. Листом се утврђује које су категорије за трајно чување, односно архивска грађа; она представља правни основ за излучивање безвредног регистратурског материјала. Поступак доношења Листе претпоставља укљученост свих организационих јединица унутар предузећа, а потом интеракцију са архивом, а може се примењивати након добијања сагласности надлежног архива.

Служба за заштиту архивске грађе ван архива наилази на много проблема, али и неправилности у раду и евиденцији документације. Репидно нагомилавање документације доводи до преобимног нагомилавања регистратурског материјала, а временом је све теже успоставити систематизацију и хронолошки попис категорија. Недостатак прописа у области канцеларијског и архивског пословања, као и необученост запослених на радном месту евидентирања и завођења аката унутар институција, има за последицу нагомилавање несређене и несистематизоване документације.

С друге стране, акцентујући лоше финансијске услове буџетских институција, запослени маргинализују послове вођења канцеларијског и архивског пословања, па се старија документација уништава због безусловног чувања и немара. Стога је неопходна константна присутност и свакодневни обиласци архивских служби које раде на заштити архивске грађе ван архива. Индивидуална едукација одговорних лица унутар регистратуре од стране стручних служби архива представља, дакле, најважнију карику заштите архивске грађе која још није предата архиву.

Осим увођења класичних евиденција, ствараоци се све чешће окрећу

електронском архивирању, ради бржег приступа информацији.

До данас, без обзира на развој електронских медија и електронских записа, у предузећима се још увек као трајни и једини валидни извор користи папирни документ. То је уједно и једини начин чувања података. Чак и под претпоставком да су уредно сређена, у смислу Закона о културним добрима, претраживање и добијање података из архивираних докумената је тешко и одузима много времена.

При обављању посла велики број аката се мења, прати и архивира у више варијанти. Дистрибуција документације изискује пуно времена и папира, а при томе немамо увек информацију о локалитету складиштења. Сложена предузећа поседују и по више десетина пословница, те се тиме ствара децентрализирана једне регистратурске целине. Тиме је, такође, отежана доступност документима на удаљеним локацијама. Ефикасно управљање документима захтева нов, интегрисан начин рада – сједињење свих категорија документације, без обзира на њихов извор или облик.

Проблеми електронског пословања

– Непостојање законске регулативе којом би се ово питање до краја решило (документација која изворно настаје у електронском облику): шта значи електронско пословање, који је крајњи циљ и који нови електронске информације је у питању – само увођење евиденција, или се ради о дигиталном запису.

– **Идентификација, као и одабир електронских записа за трајно чување**, један је од најважнијих задатака архивиста. Заштита електронских информација подразумева и заштиту носача, медија за физичко чување, али и заштиту доступности информација које су забележене и складиштене у електронском запису.

Досадашње искуство је да се углавном прибегава електронским евиденцијама, док се за само пословање користи класичан вид записа. С друге стране, постоји опасност од губљења трајних евиденција током времена због непознатог рока трајности електронског записа. Илустрације ради, на основу

ВИЗИЈА РАЗВОЈА ДОСТУПНОСТИ ГРАЂЕ

испитивања трајности информације, у Француској је рок трајања CD-а процењен на око 5 година. Технолошко застаривање, које произлази из саме природе електронских медија, али и уређаја који су потребни да би се читале информације, додатно се намеће као проблем када се говори о потреби трајног чувања.

Оне пак установе које се одлуче за електронско архивирање, често сматрају да их овај вид пословања у потпуности ослобађа обавезе да своје трајне категорије чувају и у папирном облику, као за сада јединој извесној трајној форми записа. Скенирани или репродуковани документ се унутар предузећа углавном користи само за интерну информацију између организационих јединица (нису превазиђени проблеми нагомилавања папира).

- Проблем оригиналности документа и заштите од евентуалне злоупотребе;
- Највећи проблем представља увођење софтвера за електронско управљање документима и електронско архивирање, пре него што надлежна лица из архива утврде степен сређености документације (само уколико је извршено одвајање архивске грађе од безвредног регистратурског материјала, сачињен комплетан попис у архивску књигу, као и потпуна означеност регистратурских јединица адекватним архивским ознакама);
- Неопходност постојања ажуриране листе категорија регистратурског материјала са роковима чувања, која би била критеријум при изради програма електронских евиденција.

Иако највећи број ИТ компанија нуди најразличитије врсте софтвера, које би уместо „малих“ људи обављале „све у једном“ и иако је неопходно бити отворен за све иновације и погодности технолошког развоја, не смемо заборавити да је задатак струке да се, на првом месту, и будућим генерацијама обезбеди приступ свим информацијама, које, без обзира на форму и запис, морају да буду сачуване у облицима у којима је њихов опстанак извесан. ●

Татјана Мишић
Архив Србије

Визију будућег развоја доступности грађе у архивима, без обзира где се они у свету налазили, одређујемо и за њу налазимо **исходиште у спознајама и искуствима из прошлости**. Одговор на наше питање потпуне примене начела јавности грађе, којег је у архивску теорију и праксу увела Француска револуција давне 1794. године, односно одговор на наша питања о визији будућег развоја доступности грађе морамо тражити у нашим спознајама и утврђеним ступњевима развоја архивске теорије и праксе. Морамо поштовати искуства, почев од првих самосталних архива као установа културе до данашњих архивских установа које доступност архивске грађе тесно вежу уз појаву нових информацијских технологија.

Како се архивска грађа у свим деловима света све више третира као културно наслеђе, питања везана за доступност грађе постају све битнија. Морамо **полазити** од поставке да се код доступности грађе увек ради о неким процесима који се од прошлих до садашњих дана нису променили. Први процес доступности архивске грађе представља опште, нама добро познате и у пракси примењиване доступности архивске грађе. Та доступност је данас различита и зависи од развијености струке у разним срединама. Други процес представља доступност архивске грађе након што је на основу употребе дошло до настанка нових информација (историјски и други истраживачки текстови и поступци). Трећи процес представља доступност информација у архивској грађи, обликовање тих информација и креирање нових информација. Четврти процес односи се на одређивање даљих путева информација из архивске грађе. Пети се процес односи на вредновање категорија архивске грађе и информација у архивској грађи. Шести се процес доступности архивске грађе односи на временско ограничене, односно неограничену заштиту информација у архивској грађи.

Без обзира на наведено, морамо утврдити да се, у бити, стратегија доступности грађе у протеклих двеста година, од када можемо говорити о развијеној архивској служби, а посебно у задњих педесет година, изузетно није променила.

Многа су проучавања улоге савремених архивских установа у данашњем добу довела до спознаја да се, полако али сигурно, архиви као установе мењају како по структури, тако и по дефиницији, што обухвата све, од рада архива са чисто класичним списима, до свих облика чувања архивске грађе. Појављују се различити облици носача записа, који се скоро дневно мењају првенствено због увођења нових и најновијих информацијских технологија. Управо је појава и врло раширено увођење нових носача информација у процесе настајања различитих докумената почела мењати улогу архива у својеврсне мултимедијске информацијске центре. Свакако је важно напоменути да ће ова промена архива, упркос глобализацији, дуго трајати, тако да не треба очекивати брзе (осим *ad hoc*) промене. Управо ће због тога бити потребно утемељити доступност архивске грађе на начелу отворености и неомеђеној најширој доступности похрањене грађе. При томе ће бити потребно детаљније одредити какву ће улогу при том имати архивисти, односно у којем ће обиму они учествовати у том процесу.

Струка више и не поставља питање о on-line доступности грађе – то је постало императив. Огромна већина корисника, изузев неколико научника којима је потребан увид у оригинални документ, задовољава своје потребе сликом документа и није им битно да ли се оригинал чува у архиву, библиотеци, музеју, приватној збирци или неком уреду. Корисника не занима да ли се ради о архивској или библиотечној грађи, он/она жели да дођи до стратегије, по могућности једним „кликом“ на мишу. Струка која својим описом и доступношћу грађе буде боље и брже одговорила на упит корисника стећи ће његово поверење, што доприноси бољем *imageu* струке, и коначно, али не мање важно, њеној бољој финансираности.

Савремени захтеви доступности грађе да се свим корисницима омогући да градиво прочитају и интерпретирају према властитим потребама, што значи ново схватање за архивисте и прихватање компетенција корисника у односу на подручје истраживања, а не наметање „правог“ начина схватања грађе. Задатак архивиста је да омогуће доступност грађе и пружи инфраструктуру која олакшава њеним руковањем. Тек када то уистину буде доступно сваком кориснику грађе, а да му у томе не треба активно посредовање архивиста, или рад с грађом у архивској установи, моћи ћемо рећи да је остварено начело Француске револуције – архиви припадају народу и на располагању су свим грађанима. ●

Др Петер Павел Класинц
Mednarodni inštitut arhivskih znanosti Trst (Италија) Maribor (Словенија)

ТРАНЗИЦИЈОМ ПРЕКО ИСТОРИЈСКЕ БЕЛЕШКЕ

Уколико имате храбрости, прочешљајте информативна средства о архивској грађи у сопственим или суседним архивима. Да ли можете да замислите шта ту све може да се нађе? У којој мери су информативна средства поуздана и колико могу помоћи вама или било којем кориснику. Да ли историјска белешка, таква каква је, заслужује да се тако назива?

У Републици Србији има 39 архива. Сви сем три (Архив Србије у Београду и два покрајинска – Архив Војводине и Архив Косова) називају се ИСТОРИЈСКИМ. Тај назив је додељивао оснивач, што би се подразумевало да је овај посао тесно повезан са историјом, а самим тим и познавањем историје, или пак специјализоване историје, односно њеног неког дела или епохе. Дакле, запослени у историјским архивима, виђени очима оних који долазе у архив ради истраживања или других услуга, требало би да буду врсни познаваоци историје. И то на таквом нивоу, колико и други специјализовани стручњаци у својим пословима. Бар би тако требало да буде.

Архивистика у ужем смислу предвиђа да се приликом обраде архивског материјала, и у поступку израде информативних средстава, сачињава, тј. пише *историјска белешка*. У најновијем приручнику Архивистике, који се појавио пре две године из пера дојена архивистике др Богдана Лекића, у издању Завода за уџбенике и наставна средства из Београда, за историјску белешку се каже да: *представља значајно својеврсно помоћно информативно средство за истраживаче и друге кориснике. За истраживаче је веома важно сазнање о ствари, делокрућу, функцијама и делатностима, положају и друштвеном утицају на догађаје и збивања, месту у хијерархијској структури државних и других институција и другим подацима који указују на значај архивске грађе. Веома је значајна и унутрашња организациона структура и начин на који је грађа фонда сређена. Ти подаци значајно олакшавају сналажење и усмеравање корисника на коришћење оних делова фонда – збирке који по својој организационој структури функцијом и делатностима указују на шематичку садржаја.*

Историјска белешка је саставни део сваког Сумарног инвентара, без којег се ниједан архивски фонд или збирка не сматрају архивистички сређеним нити би се могли давати заинтересованим истраживачима на коришћење, управо из разлога што је, између осталог и у историјској белешци, онај ко је издвојио своје време за претраживање нашао или није нашао полазну основу за своју радњу. А да ли историјске белешке, које су настајале у времену транзиције,

пружају довољно квалификованих информација да би задовољиле истраживаче и друге кориснике? Да ли постоје довољно квалификовани и оспособљени кадрови да овај посао обаве довољно квалитетно? Али да пођемо испочетка.

У доскорашњим приручницима и уџбеницима за полагање стручних испита, као и у стручним и „стручним“ архивистичким часописима, за историјску белешку остављено је баш толико простора колико су јој писци приручника или уџбеника и наменили – најмање могуће, као да ово питање спада у ред оних мање важних, да не кажемо неважних (пример из најновијег приручника дали смо у горњем делу текста).

Историја и историјска белешка

Ако се полази од тврдње да је први посао који се обавља при сређивању неког фонда или збирке проучавање историје ствараоца архивског фонда и историје архивског фонда, онда се логично намеће питање везе познавања опште (националне историје) и локалне (тј. завичајне) историје, јер се без тога посао претвара у ноћну мору, односно неразумевanje и неспособност да се квалитетно изнесу подаци о месту фонда у друштвеном систему, његова унутрашња организација, функција, хронолошки оквири у којем је деловао. Такође и стање архивске грађе, па се не могу одредити врсте и обим послова који предстоје.

Повезивање елемената (знања) историје и архивистике омогућава проучавање постављених питања и израду историјске белешке о творцу фонда и о самом фонду, на основу којег се израђује класификациони план и методолошко упутство за сређивање фонда (које се током сређивања може допуњавати).

Међутим, овде се поставља питање каву то историју учимо и коју литературу читамо. Имамо ли, у садашњем тренутку, квалитетне уџбенике или приручнике из којих ће генерације нових архивиста стицати елементарна знања? Потпуног одговора за сада нема.

У сврху овладавања специјализованим знањем организовани су течаји за полагање стручног испита, који (у Београду и Новом Саду) су сведени на десетак дана набијеног распореда, где су течајци просто избомбардовани половичним информацијама јер времена за потпун круг или циклус у тако скућеном циклусу предавања напросто нема. Стога су се наређале бројне генерације које су пролетеле кроз курс и испит. Па тако, онај ко није студирао историју нема баш прилике да је на течају ни научи, баш ни четвртину

од онога што би уистину требало да зна. Отуда није тешко закључити колико је способан да историју и примењује, а посебно да је прожима са другим наукама – овде у првом реду са архивистиком. Такође, тешко да је ико могао ишта да научи из старих, лоших и превазиђених текстова и постојећих фотокопираних скрипти.

У комунистичко доба историја је била поштапалица – неговање токова НОБ-а и ликова и дела комунистичких првака и њихових симпатизера, док у транзиционо време још увек нису заживеле реформе (које се сувише споро пробијају кроз окоштале бирократски систем) у пољу образовања, науке и културе, те се још увек, изузев ретких појединих и усамљених примера, префутно користи идеолошка историографија из доба палог комунизма. Колики простор, толики и резултат. На тај начин у архиве пристижу превазиђени и застарели „стручњаци“, који свакако, осим што конфузију у својим главама претачу у конфузију и немуште историјске белешке, не могу ничему да послуже.

Иако је протекло скоро две деценије од увођења плурализма и друштвених промена и нешто мање од распада некадашње заједничке државе Јужних Словена, српска архивистика није ни на небу ни на земљи. Многобројни проблеми још увек стоје у реду за решавање. Два удружења архивских радника (Београд и Нови Сад), два течаја за полагање стручних испита (Београд и Нови Сад), превазиђена структура рада и обиље проблема, само проширују проблеме.

Звање уместо бомбоњера

Истражујући у већем броју историјских архива по северној покрајини, имали смо прилику да се суочимо са шаренилом квалитета исписаних историјских белешки. Од оних које, због уопштениости или сасвим безвредних података, уопште нису служиле сврси, до оних врло добрих, којих је, нажалост, у сасвим малом броју. Стога бисмо могли да поставимо сасвим примерено питање: где је нестала историјска белешка током периода транзиције? Да ли старе, као и новопридошле генерације са звањима архивиста (интересантно је да се за стицање виших звања у архивима не полаже испит нити се пише рад, већ се звања добијају тек на основу стажа; у прошла времена на основу стажа се добијао ручни сат или каква бомбоњера) нису у стању да квалитетно напишу историјску белешку?

На ова питања мораћемо сачекати одговор. Вероватно прилично дуго. Само да не буде касно. ●

Зоран Вељановић
Историјски архив Суботица

ГОРУЋИ ПРОБЛЕМ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА У ЈАГОДИНИ

Историјски архив „Средње Поморавље“ у Јагодини бави се заштитом архивске грађе и регистратурског материјала на подручју Поморавског округа, односно на подручју општина Јагодина, Параћин, Ђуприја, Деспотовац, Свилајнац и Рековац. Од оснивања, 1951. године, подручје надлежности ове установе се није мењало и она данас у својим депоима чува, односно врши заштиту над 420 фонда и 93 збирки, са близу 4.500 дужних метара архивске грађе и регистратурског материјала. Ту грађу, у просеку, годишње користи 500-600 корисника са овог подручја и шире.

Поред осталих, највећи проблем овог Архива је смештај и чување архивске грађе коју поседује. Конкретније, депо ове установе од 1974. године налази се у приземљу зграде Старе учитељске школе у Јагодини. До 1988. године на спрату исте зграде налазио се Дом ученика и студената и, према нашем сазнању, то је био јединствен случај у ондашњој СФРЈ да се под истим кровом налазе такве установе. Међутим, морамо истаћи да је и у таквој симбиози стање простора (депоа) у коме се налази архивска грађа било много боље него што је данас.

После исељења Дома ученика и студената, простор спрата исте зграде остао је празан до данашњег дана. Као такав, био је изложено зубу времена и временским неприликама и тако је почео да угрожава приземље, које користи Архив за смештај своје архивске грађе. Такође, треба истаћи да је крајем осамдесетих година XX века зграда Старе учитељске школе, као један од најстаријих објеката у Јагодини, стављен под заштиту, односно проглашен културним добром.

До 2000. године Архив у Јагодини је успевао, уз велике напоре, да простор који користи за смештај своје архивске грађе одржава у стању које физички не угрожава грађу, односно да временске непогоде непосредно не прете њеном уништењу.

Почетком 2001. године кров зграде Старе учитељске школе почео је нагло да пропада, а убрзо и његова

спратна конструкција. У приземљу објекта дошло је до обрушавања делова међуспратне конструкције, тако да поједине просторије престају да буду у функцији смештајног простора, прво из безбедоносних разлога за раднике депоа, а затим због претње да физички униште архивску грађу. У таквој ситуацији радници Архива покушавали су да сељењем појединих фондова на сигурније делове у приземљу спасавају архивску грађу. Међутим, било је и случајева да су пуне полице са фондовима који се чувају прекривали пунијим најлоном.

Крајем 2004. године ситуација у депоу Архива била је критична. Тачније, већи део простора био је ван употребе због обрушавања међуспратне конструкције. Скоро да није било простора где се могла изместити архивска грађа да би била сигурна.

Уважавајући насталу ситуацију, Министарство културе Републике Србије је реаговало и Архиву у Јагодини у априлу 2005. године одобрило 5.000.000 динара за реконструкцију крова зграде Старе учитељске школе. Такође, тада је договорено, да се због висине инвестиције радови на овом објекту изводе по фазама, према приоритету радова.

После завршетка радова на реконструкцији крова, крајем октобра 2005. године, објекат је обишао помоћник Министра културе господин Лукић и тада је потврђен претходни договор о фазној адаптацији објекта, са препоруком да се реши својински однос за спрат. По тој препоруци, спрат је требало доделити Архиву и Завичајном музеју у Јагодини (услов Министарства културе за даље учешће у финансирању адаптације објекта) и за 2006. годину Министарство је донело одлуку да са 5.000.000 динара учествује у изради нове међуспратне конструкције (друга фаза), а остатак средстава Архив је био у обавези да обезбеди од корисника својих услуга.

Поштујући ставове Министарства културе, Архив и Завичајни музеј обратили су се Скупштини општине Јагодина са захтевом да се спрат зграде

Старе учитељске школе додели на трајно коришћење овим установама. Међутим, у исто време, са истим захтевом појавио се и Учитељски факултет у Јагодини.

После неколико консултативних састанака у локалној самоуправи, донета је одлука да се спрат ове зграде додели Учитељском факултету. Министарство културе одмах је повукло своју одлуку да са пет милиона динара у 2006. години учествује у изградњи нове међуспратне конструкције. Обавезу да изведе ове послове прихватио је Учитељски факултет, као корисник спратног простора, и у децембру 2005. године обавестио Архив да ће убрзо кренути са изградњом међуспратне конструкције, а да Архив ради на обезбеђењу своје архивске грађе.

Од овог обавештења прошло је пуне две године, а Факултет није преузео никакве радње на санацији простора који је добио на коришћење.

Историјски архив у Јагодини данас се налази у веома тешкој ситуацији. Међуспратна конструкција се стално обрушава и смањује простор који се користи за депо, а архив није у могућности да преузме икакве мере на адаптацији простора који користи и тиме заштити архивску грађу док се не реши проблем међуспратне конструкције.

О насталој ситуацији Архив у Јагодини писмено и усмено, у више наврата, обавештавао је надлежне (Министарство културе и СО Јагодина), тражио и молио да се проблем са простором који користи реши, односно да се обезбеде минимални услови за заштиту архивске грађе коју чува.

Крајем јануара 2008. године Архив у Јагодини је посетио директор Архива Србије и тада је констатовано да је простор који ова установа користи за депо у веома лошем стању и да прети велика опасност да дође до пропадања и уништења архивске грађе над којом врши заштиту.

Проблем смештајног простора архива у Јагодини је стално отворен и прихватамо сваку помоћ која доприноси његовом решавању. ●

Зоран Марковић
Историјски архив Јагодина

СРЕДЊОШКОЛЦИ У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ ВАЉЕВО – једно искуство –

Пре пет година писали смо о почетку рада Семинара за друштвену историју у часопису Архива Србије и Црне Горе (*Архив IV*, 1–2, 2003). Од тада је Семинар знатно проширио своју делатност. Током ових година успостављене су и ојачане везе са свим релевантним историографским институцијама, што је омогућило нашим полазницима средњошколцима да слушају предавања и учествују на радионицама из свих области историје. С друге стране, можемо се похвалити да се база стручних сарадника редовно допуњава новим именима. Затечени библиотечки фонд у Истраживачкој станици Петница је био мали и лошег квалитета, али је у овом периоду знатно попуњен монографијама, периодиком и објављеним изворима, који ће нашим полазницима олакшати завршетак радова, али и задовољити њихову жељу за квалитетно обрађеним темама из историје. Од 2006. године покренут је и сајт Семинара (<http://www.historiansclub.org/>), чиме смо преместили трогодишњи застој у објављивању радова полазника. Подсетимо, прве две генерације своје радове објавиле су у сепаратним петничким зборницима, након чега је та пракса прекинута. Сада тог проблема више нема, а на сајту су доступни како радови из прве две генерације, тако и сви до данас завршени радови полазника. Поред радова, сајт пружа увид у планиране активности Семинара, доноси преглед до сада презентованих тема, учесника и реализованих програма, информације о бившим полазницима...

Најкрупнија промена догодила се 2004. године, када је покренут програм за старе, прошлогодишње полазнике, који су се доказали писањем самосталног истраживачког рада. Од почетка постојања Семинара имали смо жељу да се окушамо у озбиљнијим истраживањима, базираним претежно на архивској грађи, која би изнедрила радове о прошлости неких институција, појава и догађаја. Први корак је било стално ширење истраживачких тема које смо нудили полазницима. Нове генерације полазника су све више, поред породичне документације, користили фондове локалних архива, а неки су одлазили у Београд, у потрагу за документима у централним архивским институцијама.

Концепција овог програма омогућила нам је и даљи помак у сарадњи са

архивима. Поред гостовања предавача и донација у литератури (Архив Србије, Архив Србије и Црне Горе, Историјски архив Београда), те помоћи нашим полазницима у самосталним истраживањима (бројни локални архиви), најважнија је сарадња коју смо остварили са Међуопштинским историјским архивом Ваљево. Следећи корак је био да окупимо читаву групу полазника на обради грађе једног фонда. Колективна истраживања на овим семинарима у почетку су рађена на објављеним изворима (штампа, мемоари), да би се од 2006. године почело са радом и на необјављеној, архивској грађи. Од колега из ваљевског архива добили смо подршку да се окушамо у реализацији ове идеје. Треба знати да смо од почетка били ограничени временом, јер наши летњи семинари трају две недеље, што није остављало много простора за оптимизам. Прво искушење које се поставило пред нас било је како организовати рад на грађи у Ваљеву, јер смо стационирани у селу које је пар километара удаљено од града. Захваљујући љубазности руководства ваљевског архива, решење је нађено у дигитализацији жељене грађе. Корист је била обострана, јер смо добили прилику да радимо у учионицама, не трошећи време на превоз, а архив је добио дигитализован читав фонд! Сам посао дигитализације је обављен брзо и успешно, а на њему су радила два студента историје – млађи сарадници на Семинару, те руководилац Семинара. Просечно смо снимали 2–3 документа у минуту. Након повратка из архива, снимљени материјал је обрађиван на рачунару, како би био погодан за даље коришћење.

Након тога смо проналазили потребну литературу и осмишљавали у ком ће правцу ићи истраживање. Ови припремни кораци су веома важни да би полазници у предвиђеном времену стигли да обраде грађу, систематизују добијене резултате и напишу рад. Најчешће су радили у групама од 3 до 4 полазника, које су кроз истраживање водили студенти-ментори, некада и сами полазници овог Семинара. Прво истраживање које смо урадили бавило се анализом пристуница чланова Ваљевског друштва за свадбарину и посмртнину. Ради се о делимично сачуваној грађи из 1900. године. Током рада полазници су направили електронску базу, у коју су унели

подаци из 847 сачуваних приступница. База је прикључена дигитализованом фонду. На основу ове грађе настао је рад посвећен социјалној структури чланства Друштва.

Следеће године завршили смо рад на овом фонду анализом Правила овог Друштва и узроцима који су довели до његовог брзог краха. Паралелно смо радили и на грађи Дома омладине у Ваљеву 1967–1979. године, па смо у последњем броју *Гласника* заступљени са два рада. И овога пута грађа је дигитализована и у електронском облику предата архиву. Ове, 2008. године, наставићемо сарадњу са ваљевским архивом и неким новим младићима и девојкама пружити прилику да објаве у *Гласнику* резултате истраживања.

На крају, поставља се питање да ли је могуће и у другим срединама довести младе у прилику да раде и сарађују са архивима, на обострану корист и задовољство? Мишљења смо да је то и те како могуће и потребно. Петница није једино место у држави где млади заљубљеници у прошлост могу да се опробају у истраживању на историјској грађи. Републичка смотра талената и такмичење које организује Удружење за друштвену историју –EUROCLIO су две прилике на којима младима можемо да омогућимо да се исказају у раду са архивском грађом. Поред такмичења, ученици би сличне радове, најзад, могли да почну да раде и као матурске радове из историје. На крају, у школама где постоје, историјске секције би могле да се окушају у сличним мини пројектима. ●

Александар Рафаиловић

НЕКИ СЕГМЕНТИ ФИНАНСИРАЊА АРХИВСКЕ ДЕЛАТНОСТИ КРОЗ ПРАКСУ АРХИВА УЖИЦЕ

Архивска делатност код нас је уређена основним Законом о културним добрима (Сл. гл. Р. Србије бр. 71/94). По још увек важећем закону, а који углавном уређује основну делатност, овлашћења која имају установе заштите, положај установа, обавезе које имају према културном добру и још неке од послова које врше у оквиру заштите, у закону се не помиње финансирање делатности установа заштите нити нас упућује ко је у обавези то да чини. Разлога за забринутост око финансирања архивских установа има и свеж је пример из 2003. када су сви локални или међуопштински архиви, одлуком једног од министарстава, стављени на милост локалних власти које у неким срединама нису имале довољно разумевања и слуша за финансирање архивске делатности. Поједини архиви су се тада више бавили тешкоћама око финансирања зарада, обезбеђења материјалних трошкова за нормалан рад, а да не говоримо о програмима, усавршавању запослених, одласцима на семинаре и саветовања и друго.

Лош увек је на снази Закон о делатностима од општег интереса у области културе (Сл. гл. Р. Србије бр. 49 / 92), једини пропис који утврђује обавезе неких од нивоа власти који би требало да учествују у финансирању архива. Овај закон је релативно добро функционисао док су оснивачка права била на нивоу републике. Република је финансирала зараде и то по коефицијентима који су тренутно били на снази. По овом закону општине су у обавези да финансирају рад архива, такозване материјалне трошкове, али се не одређује колике су те обавезе. Практично остављено је локалној управи да сама одлучује да ли да финансира рад архива и да сама одреди колико новца издваја за рад установе. Просто речено, ако нека општина има разумно руководство архив може очекивати средства за редовно финансирање. У супротном, десће се да не добије ништа или да су новчана средства недовољна.

Историјски архив Ужице имао је и има релативно добру сарадњу са својим законским финансијерима. Општина Ужице, која финансира зараде и 60% материјалних трошкова, за сада уредно издваја средства за зараде по коефицијентима који су на снази. Став општинске власти је да се зараде финансирају до максималног лимита који је предвиђен за запослене у архивима. Према званичним ставовима општинског руководства постоји могућност и да се зараде могу умањити, уколико се процени да су приходи буџета мали и недовољни за финансирање зарада. Вероватно да слични ставови општинских власти постоје и у неким другим срединама где се архиви још

увек боре за ниво зарада по Уредби која је на снази.

Остале општине, а има их још девет, у просеку издвајају од 60.000 до 120.000 динара на годишњем нивоу. Ова средства архив користи искључиво за материјалне трошкове, али не и за зараде, а добро је што општине не условљавају начин трошења њихових апропријација. Интересантно је истаћи да Историјски архив, скоро већина општина, као једног од својих корисника у буџету, третира као неку неформалну организацију попут савеза, удружења или као остале корисничке групе. И поред врло честих убеђивања да се овакав став мора исправити, општински чиновници задужени за планирање буџета тврдоглаво држе позицију архива на погрешним контима. Међутим, оно што је битно, за сада се планирана средства коректно и у потпуности исплаћују. Ужичка општина финансира зараде 100%, а рад архива са 60%, при томе водећи рачуна о строго ограниченим позицијама по буџетским контима. Контрола трошења новца иде до те мере да сваки налог проверава чиновник општинског буџета.

Према неким информацијама које имамо од архивских установа из Србије један број архива нема готово никакву финансијску подршку од општина на чијим територијама врше месну надлежност по Уредби из 1996. године. Не улазећи у разлоге, можда лоше комуникације на релацији архиви – општине, евидентно је да архиви губе неповратно велика средства и питање је да ли могу, управо због недостатка финансијске потпоре, да извршавају обавезе које имају по прописима о заштити архивске грађе као културног добра. Квалитетан преглед, преузимање грађе, смештај у депое, конзервација оштећене грађе и још неки од послова који се морају урадити за друге општине, не могу се финансирати само из општинских буџета централне општине или града. Архив Ужица је крајем деведесетих имао тешкоћа приликом наплате својих законских услуга које врши на територији своје месне надлежности. Чак се ишло и до тога да су се склапали уговори о финансирању, који се опет нису до краја испуњавали. Дошло се чак и у једну трагикомичну ситуацију. Покренуле су се, али нису активирале тужбе против општина које нису испуниле обавезе по уговору, а у међувремену се траже средства за следећу годину. Овај начин договарања је врло брзо доживео неуспех.

Преузимање архивске грађе од предузећа која су у стечају за Архив Ужица представљао је у почетку велики проблем. Ове тешкоће су заправо настале када се интензивирао процес приватизације и када је велики број предузећа отишао у стечај, па потом и у ликвидацију. Услед неуклоповане сарадње између субјеката који су спроводили поступак стечаја (Трговински суд, стечајни управници, агенције за лиценцирање стечајних управника па у почетку и сам архив) дошло је и до пропуста који нису имали значајније последице. Заправо, стечајни управници, чини се недовољно обучени за посао за који су добили и одговарајуће лиценце, једноставно, архивску грађу

су третирали крајње неозбиљно, готово као неки отпад, па је било примера када су Историјском архиву, на крају завршеног стечаја понудили непун метар документације предузећа које је запошљавало преко двеста радника, а радило је преко тридесет година. Незадовољни лошим радом стечајних управника, упућено је и оштро писмо Агенцији за лиценцирање стечајних управника, од којих је добијен крајње неозбиљан одговор у коме нам препоручују да од законодавца тражимо промену прописа. Преговори архива са Трговинским судом су донели добре резултате јер је стечајним управницима стављено до знања да ниједан поступак не могу окончати без примене Националног стандарда бр. 9, који подразумева унапред сређењу и пописану грађу и оно што стандард не помиње, а то је исплата надлежном архиву накнаде по утврђеном ценовнику. Архив је одредио цену за преузимање и она у овом моменту износи 15.000 динара за један дужни метар архивске грађе.

Намера и жеља Архива Ужице је да се на нивоу архива у Србији приближно уједначи цена услуга преузимања, па и цена других услуга које архиви наплаћују. Овде бих само навео један пример који иде у прилог става о уједначености цена. Пре више од две године судије Трговинских судова из Пожаревца и Краљева, телефонским путем су се распитивали за ценовник Архива Ужице. Званичан ценовник наше установе сигурно је далеко премашивао цене које су други архиви упутили стечајним већима ових судова. Форма и начин на који је тражена ова информација била је довољна да се схвати да архиви морају имати приближно исто вредновање својих услуга, како се не би изазвала било каква сумња у финансијски ефекат архивског пословања.

Финансирању архивске делатности до сада није придавана велика пажња. Некако смо били склони да о овоме само попричамо, да се пожалимо како зараде нису исте међу архивима, како општине неће да издвајају ни динара за рад архива, али не и озбиљно да схватамо тешкоће неких других установа као да се нама то неће догодити.

Услед малог простора који је ограничен у нашем новом, и добро замишљеном, часопису, не могу се једним текстом обухватити и иницирати сви сегменти једног проблема, али сматрам да је понекад довољно једну тему отворити и покушати кроз искуства и предлоге наћи одговарајућа решења. Нажалост пракса нам показује да смо склони да проблем евидентирамо и констатујемо без намере да га решавамо. Барем је досад тако и било. Некако сви очекујемо нешто ново од предлога Закона о архивима што ће се сигурно десити. Али сам велики скептик по питању финансија и не видим неки значајнији бољитак, управо због чињенице да нису предложене никакве форме финансирања сем статуса архива који би опет били под патронатом републике. Волео бих да нисам у праву и да ће ме нова решења и предлози новог Закона практично у овоме демантовати. ●

Мирослав Дучић
Историјски архив Ужице

ИЗЛОЖБЕ АРХИВА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ У ТОКУ 2007. ГОДИНЕ

У бившем Архиву Југославије, данас још увек под називом Архив Србије и Црне Горе, крајем 2006. и у току 2007. одржане су две импозантне, богате разноврсним оригиналним документима, стручно обрађене архивистичко историографске изложбе посвећене међуратном периоду у време владавине краља Александра Карађорђевића и намесника кнеза Павла Карађорђевића. Право је осећање да су обе изложбе изазвале велико интересовање и да су биле посебно добро посећене.

Прва од њих била је изложба под називом *Александар Први – краљ Југославије 1918–1934*, која је отворена 20. децембра 2006. године, на дан формирања прве владе Краљевине СХС после проглашеног Уједињења.

Изложбом је обухваћено неколико сегмената из живота краља Александра, а посебан акценат је стављен на период његове владавине од Уједињења 1918, па све до његовог убиства, 9. октобра 1934, у Марсејском атентату. Краљев приватни и политички живот представљен је на 357 оригиналних докумената и фотографија, који се, готово комплетно, чувају у Архиву Србије и Црне Горе. Постављени су на 40 паноа, разврстани у осам тематских целина: уједињење Срба, Хрвата и Словенаца; краљевски двор династије Карађорђевић; од парламентаризма до личне владавине; верска политика; краљ и народ; задужбине краља Александра; спољна политика; Балкан балканским народима и Марсејски атентат.

Овај годинама запостављани, критиковани и осуђивани период југословенске државе, као и краљ Александар којег су претходни режими проглашавали тиранином, овом поставком о његовом животу и стручно припремљеном монографском публикацијом у виду каталога на

више од 150 страна, коју је приредио историчар и архивиста Митар Тодоровић са колегама из Архива, коначно је, после седам деценија, добио своје право место.

Изложбу је отворио министар културе Владе Републике Србије Драган Којадиновић, уз присуство бројних званица из политичког и културног живота престонице, представника дипломатског кора, кнегиње Јелисавете Карађорђевић, члана Крунског савета Драгомира Ацовића, директора Задужбине Краља Петра Првог Карађорђевића на Опленцу Миладина Гавриловића, бројних колега и представника архива из читаве Србије и мноштва знатижељних посетилаца. Изложба је била доступна посетиоцима пуна три месеца, до 20. марта 2007, када је затворена и припремљена за постављање у другим градовима Србије.

У току јесени, 26. септембра 2007, јавности је представљена и друга велика изложба, под називом *Кнез Павле Карађорђевић, краљевски намесник 1934–1941*, која је посетиоцима била доступна до 31. октобра. Хронолошки и тематски ова друга поставка практично се наслањала на изложбу о краљу Александру и тако је овим два изложбама обухваћен целокупан период настанка, развоја и распада југословенске монархије између два светска рата. Приређивачи ове изложбе били су др Гојко Маловић и Душан Јончић, који су на садржајан начин, на преко 228 оригиналних докумената и фотографија, у правом светлу представили намесника кнеза Павла у свим сегментима његовог живота, како пре убиства краља Александра, тако и у време његовог намесништва, обнављања парламентаризма у Краљевини, конкордатске кризе, решавања хрватског питања, приступања силама осовине, избијања војног пуча, те његове

интернације и емиграције после Другог светског рата.

Изложбу је, у препуној сали Архива, отворио министар културе у Влади Републике Србије Воја Брајовић, уз присуство кнегиње Јелисавете, ћерке кнеза Павла и других представника династије Карађорђевића, дипломатског кора, као званица из политичког и друштвеног миљеа Београда и Србије.

Ове изложбене поставке изазвале су велико интересовање публике и медијско присуство. Са великом пажњом обишло их је више хиљада људи и знатижељника, међу којима је било и неколико потомака људи који су учествовали у појединим презентованим догађајима, приказаним на пожутелим фотографијама и избледелим текстовима докумената, као што је кћерка маршала Двора Александра Димитријевића, затим унука генерала Жоржа, који је, иако тешко рањен, преживео атентат на краља Александра у Марсеју. Бројни посетиоци Архива били су и млади, који су организовано посећивали изложбе са својим професорима из основних и средњих школа у Београду. Дневна и недељна гласила богатијим приказима пренела су запажања приређивача и посетилаца изложби, а више телевизијских кућа приказало је репортаже о овим догађајима.

Поред ових изложби, које су током 2007. године одржане у Београду, Архиву Србије и Црне Горе пружено је гостопримство у више регионалних архива Србије и Републике Српске – у Бањалуци, Ужицу, Кикинди, Пожаревцу, Чачку и другим местима приказана је изложба *Тишо – Штаљин*, која је представљена јавности 2006. године и *Александар Први – краљ Југославије 1918–1934*.

Указано интересовање јавности, како стручне тако и шире, показује потребу чешћег презентовања архивских изложби, са пробраним, разноврсним и интересантним документима, који откривају „тајне“ из наше даље и ближе прошлости. ●

Драгош Петровић
Архив Србије и Црне Горе

ИЗЛОЖБА:

НИШ 1878-2008. ОД КАСАБЕ ДО МОДЕРНОГ ГРАДА

У мноштву јубилеја који се обележавају 2008. године, између осталог, прославља се 130 година ослобођења Ниша од Турака и 40 година постојања јавног предузећа Дирекција за изградњу града. У договору са Дирекцијом, која је уступила изврстан број својих фотографија и планова, те користећи своје збирке фотографија, разгледница и *Varia*, Историјски архив Ниша презентовао је изложбу под називом *Од касабe до модерног града – Ђушеви традиционализма (1878–2008)*. Представљено је више од две стотине експоната, смештених у пет сегмената, који говоре о развоју Ниша у периоду од 1878. до 2008. године.

У првом делу, *Штари Ниш*, оријентално-балканска варош са приземним кућама, чију физиономију ремете само витка минарета, импозантно здање Саборне цркве, крошње дрвећа и високи димњаци кућа, веома се добро види на панорамским снимцима Моше Коена и Ј. Ђ. Крајналије, начињеним са падина Горице 1878. године. Промене које су настале са ослобођењем Ниша у домену политичке власти и културе, утицале су и на урбани развој Ниша. На основу Винтеровог „Пројекта за регулацију Ниша“, у првим годинама ослобођења настале су динамичне промене на плану физичке урбане организације града, у домену архитектуре, као и у области комуналне делатности. Карактеристика овог пројекта је реконструкција турског оријенталног изгледа града на начелима оновременог европског схватања градске регулативе. Оријенталној кривудавај улици, План супротставља праву улици и исправља затечени оријентални улични систем, уводи нове садржаје: паркове, тргове, институције, објекте, предвиђа будуће нове мостове и гради железницу. Урбане промене у првим годинама по ослобођењу уочавају посетиоци Ниша, међу којима је и М. Ђ. Милићевић, који је 1884. године забележио: „Ниш се обнавља, чисти, улепшава, тако да је човеку мило данас по њему ићи“.

Увек служе нечем добром – мостови и штркови у прошлости и садашњости је сегмент изложбе у којем је саткана прича о мостовима и трговима града Ниша. Мост са најдужом традицијом, Тврђавски мост у центру града, саградио је везир Мехмед паша 1619. године. По ослобођењу од Турака, под владом кнеза Милана Обреновића мост је обновљен и том приликом су

уклоњени: кафаница, стражарске куће и дућани који су били на њему. На месту овог дрвеног моста 1900. саграђен је гвоздени мост, кога су за време Првог светског рата, у повлачењу, порушили Немци, али је после рата поново обновљен. Исту судбину доживео је и у Другом светском рату, а данашњи изглед добио је 1961. године, према пројекту инж. Јована Цанића.

Када се пређе мост из правца Тврђаве ка центру, налази се велики трг, у време Турака Ташмахала, која је већ 1879. године почела да мења свој изглед, тако да је 1882. године тадашњи Трг краља Милана добио нови изглед. На источној страни, у луку је био низ дућана и кафана. Трг је крајем XIX века био поплочан турском калдрмом и временом је имао разне намене: саобраћајну, манифестациону и тржишну (пијаца за живину и зеленило). Године 1937. на тргу је подигнут Споменик ослободиоцима Ниша. После Другог светског рата добио је назив Трг ослобођења и у потпуности је променио изглед. Данас поново носи назив Трг краља Милана. Поред овог трга, постоје и: Трг краља Александра, Трг кнеза Михајла, Синђелићев трг, Трг радничких савета, Трг војске...

Ниш између два светска рата карактерише спонтани урбани процес. Тада је град добио 26 нових улица. Ширење Ниша било је интезивно, посебно после доношења Грађевинског закона 1932. године, када су почела да ничу нова насеља. На југу, где је ширење било најинтензивније, град је досегао падине Горице, на источној, као најслободнијој страни, не рачунајући комплексе које је заузела Грађанска и Војна болница израсло је насеље које се простира до раскрснице улица Душанове и Знепољске (данас Браће Тасковић). Када је 1935. године донет Радовановићев „Генерални регулациони план“, предвиђено је ширење и сеоба знатних делова Ниша на десну обалу Нишаве, што су касније прихватили сви будући планови.

После ослобођења, 14. октобра 1944. године, слика града, као последица разарања, окупације и пљачке, била је поражавајућа. Град је био закрчен рушевинама од бомбардовања, саобраћај је био у прекиду, мостови порушени или тешко оштећени, стамбене и јавне грађевине уништене. Отпочео је рад на расчишћавању рушевина и обнови града, о чему говоре и фотографије смештене у сегмент

под називом *Ниш после ослобођења – године обнове и изградње*. У периоду обнове оспособљене су саобраћајнице, трамвајска пруга, водоводна, канализациона и електрична мрежа, мостови, а упоредо са уништеним почела је изградња и нових објеката. Нови друштвено-економски односи и повећан број становника утицаће да Ниш уђе у период највећег и најдинамичнијег развојка. Педесетих и шездесетих година биће порушени многи објекти (зграда „Горча“, хотели „Књажевац“, „Оријент“, „Њујорк“ итд.) због изградње нових. Наредних година град се ширио и градио на основама Митровићевог плана, није најбоље сагледао и обухватио поједине развојне проблеме, што је за последицу имало да урбани развој, по оцени стручњака, има карактер спонтаног развоја. У том периоду изграђене су зграде школа, стамбених, продајних и јавних објеката. Реконструисане су многе улице, а 1958. године трамвај је одвозио последњу возњу, а аутобуси су први пут уведени у градски саобраћај.

Динамика развоја Ниша из периода 1960–1970. године наставила се и у деценији од 1970. до 1980. године. Упоређујући индекс пораста броја становника у периоду од 1946. до 1981. године, Ниш је порастао четири и по пута, што је условило и ширење града. Будући да су улогу преузели главни излазни и пољски путеви, ширење Ниша добило је зракаст изглед.

Савремени Ниш – последња деценија XX и прве године XXI века је период када град Ниш постаје велико градилиште. Изграђени су, између осталог, путеви (заобилазни аутопут Београд–Ниш–Софија и Београд–Ниш–Скопље), мостови (пешачки мост и саобраћајни мостови на Нишави), тржни центри (Калча; Зона 1, 2 и 3; Душанов базар, Горча, Амбасадор), кеј на Нишави, подземни пролаз; никла су нова насеља (Дуваниште, Магдон, Беверли хилс, Чалије) и уређени паркови (парк Св. Саве, Чаир и др.). Ови и многи други послови изградње и комуналног уређења Ниша у минулих 40 година поверавани су јавном предузећу Дирекција за изградњу града Ниша, које у години јубилеја свој допринос модернизацији града и његовом данашњем блиставом изгледу може да оцени значајним. ●

ПРИКАЗ РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА У БЕЛОЈ ПАЛАНЦИ

Поводом обележавања 130-те годишњице ослобођења и протеривања Турака из Беле Паланке, СО Бела Паланка је децембра 2007. године организовала научни скуп на ту тему.

Како је архивска грађа ове општине већим делом у депоима Историјског архива у Нишу, то су архивисти Невена Карабашевић, Стојанка Бојовић, Мица Ђенић и Мирослав Видосављевић својим учешћем допринели научном расветљавању историјског периода Другог српског-турског рата (1876–1878), када је ослобођењем југоисточне Србије, наша Србија постала држава са свим атрибутима. Највећи успех Србије након окончања овог рата је заправо њено признање за независну суверену државу на Берлинском конгресу. Мотивисани жељом да се у име оваквог успеха Србије тога доба из анонимности извуку многи незабележени догађаји и многе личности, које званична историја није забележила, прионули смо истраживању тог времена.

Рад Стојанке Бојовић *Борба за ослобођење Беле Паланке од Турака 1876–1878.* је скренуо пажњу детаљним приказом операције ослобођења Беле Паланке.

Мало место на истоку Србије (Румизијана, Мехмед пашина Паланка, Мустафа пашина Паланка, Ак Паланка), данас Бела Паланка, у срцу Балкана, на раскрсници путева Истока и Запада, веза Европе са Блиским истоком и Средњом Азијом, са изузетним геостратешким положајем, од Турака ослобођена 24. децембра 1877. године, варошица је која има своју историју.

Било је неколико покушаја ослобађања ове вароши. Заслугом руског генерала Черњајева, који се показао невештим, пропала су два покушаја 1876. године. Резултат неуспеха је распарчавање српских снага. Наредне године, 19. децембра, пуковник Ђура Хорватовић припремио је нову операцију напада. Највећу помоћ у доношењу одлуке о распореду српских снага у четири колоне пружио му је потпуковник Јеврем Марковић, уз зналачку помоћ мајора Михајла Динића, капетана Љубомира Бајаловића и капетана Глише Франића.

Рад Мирослава Видосављевића *Добровољци у Другом српско-шурском рату 1876–1878.* је презентовао чињеницу да су у прошлости добровољне снаге имале велику улогу. Министарство војске Кнежевине Србије донело је 11. маја 1876. године „Пропис о добровољцима“. Издржавање добровољаца је падало на терет државе. Они су у српску војску ступали у посебне добровољачке формације. Значај учешћа добровољаца у рату потврдила су и признања кнеза

Милана. Поред пуковника, поручника, потпоручника, наредника, команданата, одликовано је и неколико десетина добровољаца из Добровољачког, Тимочког и Шумадијског кора.

Војни кадар у ослобађању Беле Паланке од Турака, рад Невене Карабашевић, заправо је освежио сећање, али и у многим детаљима осветлио неке моменте у покушајима напада турских снага.

У одлучности и примењеној стратегији у војним операцијама, многа имена заслужују посебну пажњу. Посебне заслуге у операцији ипак имају генерал Ђура Хорватовић, који је најпре осујећен Черњајевом тактиком сам преузео иницијативу и у садејству са осталима остварио план освајања Беле Паланке. Убрзо је постао командант активне војске и министар војске. Одликован је руским одликовањем Орденом св. Станислава другог степена са звездом и мачевима. У рангу са Хорватовићем био је и генерал и државник Јован Белимарковић. У нападу на Белу Паланку истакао се вештином, јер је у истом дану, заузимајући Белу Паланку, истовремено спречио продирање турске војске. Припала су му многа одликовања: руски орден св. Станислава првог степена са мачевима, Таковски крст првог степена, Таковски крст трећег степена и Златна медаља за храброст.

Рад Мице Ђенић *Црвена Јабuka у записима и легендама* осмислио је другу страну медаље рата, људску појединачну димензију, коју званична историја не бележи.

У записима и легендама откривамо јунаке које је песма записивала, легенде које надмашују сваку ратну стратегију, али и стварне јунаке, који су непосредни учесници у припреми устанка.

Из непосредне борбе у ослободилачком рату 1878. године остала је забележена прича: „Једног октобарског дана док се рат распламсавао, Стоилко Игњатовић из фамилије Љиљинци кренуо је из Црвене Јабукe у Калну. Стигавши у Калну, пренео је турским стражарима вест како су Руси притисли Црвену Јабуку, да их има толико колико листова у гори. Турци се уплаше руске војске о којој је говорио Стоилко и побегну из Калне. Тако је пут преко Тумбе, а и читава околина остала без турске стражарске контроле...“

Овакве приче, али и сијасет незаписаних, чине ово село изузетним, а сељане препознатљивим. Ретко које село може се похвалити именима оних који су конкретно учествовали у припреми устанка. У Црвеној Јабуци је то био Давид Петковић. Трговац по занимању, патриота по вокацији. У припреми Другог српско-турског рата сарађивао је са, локалној историји познатим, Аранђелом Стојановићем Трнским. По завршетку рата Давид Петковић је постао посланик Народне скупштине Србије.

Приложени радови наших радника скренули су пажњу тиме што су, заправо, доказали да је истраживачки рад без сумње једини начин одбране нашег националног опстанка. ●

Мица Ђенић
Невена Карабашевић
Историјски архив Ниш

КАТЕДРА ЗА АРХИВИСТИКУ

У другој половини XX века није успео покушај једне групе угледних архивиста и историчара да на Филозофском факултету у Београду оснују посебан студиј за архивистику, ради стварања архивистичког кадра код нас. Уместо тога, нађено је палијативно решење да се при Архиву Србије у Београду организује шестомесечни архивистички течај, на коме би се теоријски и практично радници запослени у архивима у Србији едуковали за рад на заштити архивске грађе. Кроз овај течај прошли су мање-више сви кадрови у архивима у Србији.

Данас, када је архивистика постала посебна научна дисциплина и успела да се избори у систему друштвених наука за самосталан статус, намеће се потреба оснивања посебне катедре за архивистику на једном од универзитета у Србији. Архивистика данас својим предметом истраживања и специфичним методом рада спада у ред модерних друштвених наука, које се у свету изучавају на засебним катедрама, а постоје и посебне институције где се прати њен развој.

Како је предмет рада архивистике заштита архивске грађе у свим њеним појавним облицима, као прворазредног извора сазнања, намеће се потреба изучавања њених метода. Како она од педесетих година прошлог века све више користи специфичан научни метод и методологију научног истраживања да би дошла до нових сазнања у архивистици, потребно је архивистичке студије организовати тако да се на њима изучавају модерни системи заштите архивске грађе.

Ако науку схватимо као објективан, систематичан, проверљив и логичан начин рационалног и искуственог прикупљања, описивања, класификовања, објашњавања, разумевања и предвиђања, контроле и вредновања чињеница, са правом можемо тврдити да је архивистика испунила све те задатке.

Могло би се рећи да архивистика код нас испуњава све потребне критеријуме да се може изучавати као самостална научна дисциплина на универзитетима. Архивистику као засебну науку издавају све савремене енциклопедије, а постоје и специјални уџбеници архивистике написани за студенте ове младе науке. Недавно

се и код нас појавио један приручник из архивистике, чији је аутор угледни архивиста Богдан Лекић, који је читав радни век провео у раду на заштити архивске грађе. Оснивање посебне катедре за архивистику у време када се доноси закон о заштити архивске грађе и делатности архива као установе који се том заштитом баве, омогућило би да се изучавању архивистике и стварању архивистичког кадра приступи на одговарајући начин, како се то ради у земљама где је заштита архивске грађе на вишем нивоу.

На овом студију изучавале би се, поред архивистике, национална и општа историја, помоћне историјске науке (дипломатика, палеографија, сфрагистика, нумизматика, генеалогичка и др.) и археографија.

Можемо рећи да имамо и млад архивистички кадар, који се бави архивистиком као науком, а има и педагошког искуства за преузимање ове улоге.

Овакве катедре већ постоје на универзитетима у Загребу и Тузли. Њихово искуство је свакако драгоценост за организовање студија архивистике код нас. ●

Бориша Радовановић
Историјски архив
„Шумадије“ Крагујевац

17. МЕЂУНАРОДНИ АРХИВСКИ ДАНИ

Међународни институт за архивске науке Трст – Марибор, Државни архив у Трсту и Универзитет у Марибору организовали су 24. октобра 2007. године прославу 17. међународног архивског дана, приређивањем саветовања које је имало две теме: Електронски архиви и Приватни архиви. Саветовање је одржано на енглеском, италијанском и словеначком језику. Скуп су отворили Антонио Дентони Лита из Одељења за архиве и библиотеке Министарства за културна добра и активности Републике Италије и председник Института, и Грација Тато, директор Државног архива у Трсту. Скуп су поздравили представници града Трста, Аутономне регије Фриули Венеција Ђулија, Провинције Трст, Националног савеза удружења прогнаних Истријана, Ријечана и Далматинаца, Средњоевропске иницијативе и Генералног конзулата Републике Словеније у Трсту, Јозеф Риглер, директор Штајерског земаљског архива и председник Друштва аустријских архивиста и Петер Павел Класинц, директор Института. Након поздравних говора додељене су награде Института за остварени рад на пољу архивистике. Међу добитницима је

био и наш истакнути архивиста Јован Поповић, бивши директор Архива Југославије.

У првом делу Саветовања, на тему Електронски архиви, своје радове представили су Роберт Нахју из Библиотеке и архива Канаде, са темом *Управљање њецијалним дијигиталним архивима: канадска њерсејективна Библиотекa и архива Канаде и федералних државних усјанова*; Ирина Матјаш, директор Украјинског научног истраживачког института архива и документације, са темом *Електронски архиви у Украјини сада и њихова њерсејективна*; Михаил Ларин из Сверуског истраживачког института за архивске науке и управљање подацима, са темом *Електронски зајиси у руским архивима: Теоријски и методски аспекти*; Мина Гаутам, заменик директора Школе архивских студија Националног архива Индије, са темом *Управљање електронским документима – изазови и резултати*; Бранко Бубеник, бивши директор архиве Хрватске радио-телевизије, са темом *Заштитна аудиовизуалне документације*; Јозеф Ханус и Моника Пекова из Словачког националног архива представили су рад на тему *Електронски зајиси и архиви: Ситуација у архивима Словачке Републике*; Душа Крнел-Умек, архивски саветник Покрајинског архива у Копру, са темом *Улога архива у чувању електронских докумената у Словенији*.

После завршетка прве теме Саветовања, Антонио Монтедуоро, архивиста Средњоевропске иницијативе, поднео је извештај о on-line и скраћеном издању Речника архивске терминологије у издању Института, који су на своје матерње језике на вежбама преводили полазници Јесење архивске школе Института.

Радове у оквиру друге теме Саветовања – Приватни архиви, изложили су: Петер Павел Класинц, на тему *Приватни архиви у теорији и пракси*; Грација Тато, на тему *Приватни архиви у Италији*; Антонио Рати из Историјског архива Националног италијанског института за осигурање (L' Istituto Nazionale delle Assicurazioni – INA) на тему *Дојринос Историјског архива INA проучавању архивистике Медићерана*; Мишел

Елиго, архивиста Музеја модерне уметности у Њујорку, на тему *Приватна докумената – ошине уметничко добро*; Јован Поповић, на тему *Приватна архивска грађа (приватни архиви) у законима држава југоисточне Европе*; Андреј Робаков, директор Белоруског института за управљање документима и архивске науке, на тему *Законска*

рејулација и контрола државне архивске службе над приватним архивским активностима у Белорусији; Сергеј Глушаков, начелник Одељења за информације Архива отвореног друштва Централноевропског универзитета у Будимпешти, на тему *Јавни архив електронске поште*; Магдалена Марос, из Државног архива у Кракову, на тему *Заштитна државних докумената у приватним архивима*; Франсиско Хавиер Агуадо Гонзалез, директор Одељења архива новинске куће АВС из Мадрида, на тему *Приватни архиви у Шпанији: Законодавство и њихова распрострањеност*; Живана Хеђбели, начелница Службе протокола Уреда за опће послове Хрватског Сабора и Владе Републике Хрватске, на тему *Приватно архивско трагово у Хрватској и иницијатива невладиних организација*; Илана Будовски, директор Одељења оперативне архивске грађе, на тему *Приватна докумената и архиви у Израелу: Професионални и законски аспекти*; Роберто Гвараша из италијанске Демокришћанске странке, на тему *Архиви и информативни систем Хришћанске демократије, 1943–1993*; Спиридула Аратиму, истраживач и архивиста Института за неохеленске студије из Атине, на тему *Историјски индустријски архиви. Грчки пример*; Јоаким Дерваел, на тему *Развој идеја рејистровања, њекупирања и вредновања архивских фондова њривредних субјеката у Белгијском националном архиву*; Елизабет Шегл-Ернст из Штајерског земаљског архива, на тему *Приватни архиви – приватне компаније – приватни сектори. Проблем чувања архивских докумената*; Снежана Пејовић, архивиста Историјског архива Котор, на тему *Приватни архиви у условима транзиције: Проблеми контроле, заштите и њеиспуња њриватним архивима у Црној Гори*.

На крају Саветовања Масимо Коломбо, представник фирме Метис, представио је METIS систем, хардверски и софтверски систем ове фирме за дигитално снимање архивске и библиотечке грађе. ●

Владимир Иванишевић
Архив Војводине

ПРИКАЗИ:

БРАНИЧЕВО КРОЗ ВОЈНУ И КУЛТУРНУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ, II, ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ПОЖАРЕВАЦ, СВ. 4, ПОЖАРЕВАЦ 2007.

У последњих пар година нагомилана потреба српских историчара и других научних и културних радника, који се баве истраживањем наше прошлости, нашла је свој израз у све масовнијем организовању научних скупова, округлих столова и других видова размене мишљења. Као резултат се појављује све већи број публикација у којима се презентују њихови радови, ставови и достигнућа. У Пожаревцу је тако, крајем 2007. године, из штампе изашао Зборник радова са научног скупа који је Историјски архив Пожаревац организовао 10. октобра 2006. године. То је био други по реду научни скуп у организацији ове установе са истом темом *Браничево кроз војну и културну историју Србије*. Овај научни скуп и сам зборник били су посвећени сећању на «хероје српске голготе 1916.» Зборник обухвата укупно 28 радова, од којих су 26 ауторски, а два коауторска. Радови су димензионално распоређени – хронолошки и тематски. Разликују се две хронолошке целине: *Праисторија и средњи век на тлу Браничево* и *Формирање нововековне државе*, док трећа целина *Браничево кроз војну историју* радове обједињује тематски. Аутори су историчари, етнолог, археолози и др. из различитих научних установа културе у Србији.

Прва целина (17-87 стр.) под насловом *Праисторија и средњи век на тлу Браничево* садржи радове Г. Чађеновић, *Праисторијска археолошка налазишта на подручју Сјалаћа*, А. Узелца, *Србија и монголска инвазија на Европу*, С. Божанић, *Полишка Милушина и Драгушина према Браничеву крајем 13. века*, А. Крстића, *Проблеми убикације средњовековних насеља у Браничеву*, Д. Грбовића, *Разрешница рачуна Живулина Сјанишића од 15. јула 1399. године као извор за војну историју* и рад Љ. Поповића, *Свештенство Браничевске епархије*.

Друга целина *Формирање нововековне државе* (стр. 89-235) обухвата највећи број радова и то: М. Манојловића, *Изградња војних објеката у Пожаревцу у време кнеза Милоша 1815-1839.*, М. Милошевића, *Добивање и квази ошмице у свадбеним обичајима*

Браничева и Србије 19. века, Милорада Јовановића, *О имену Пејровца на Млави*, Н. Станојловића, *Саниџејски мајор др. Александар Вермински (1811-1876)*, Ј. Николић, *Прилој проучавању привреде Пожаревачкој окружја почетком 20. века на пример архивској фонда Великоградискијанска царинарница 1906-1945.*, Д. Милорадовић, *Прилој проучавању социјалних односа на примеру архивској фонда «Удружење Слоја пожаревачких занатлија и радника» у периоду 1893-1950.*, Ј. Живковић, *Занатска школа пожаревачкој Женској друштва*, С. Цветковић, *Просветно-уметничка група «Чича Илја» у Пожаревцу*, М. Јовановића, *Етика вредновања традиције*, Б. Надовезе, *Радикализам у браничевском крају* и Ђ. Петковића, *Нека питања из политичке активности др Војислава Маринковића у времену 1918-1928.*

У трећој целини, *Браничево кроз војну историју* (стр. 238-419) налазе се радови С. Кнежевић, *Пожаревљани студенти и наша омладина у ратним збивањима током 1912-1919. године*, Д. Јовановића, *Ђаци из Пожаревца на школовању у Француској у време првој светској рату*, Д. Петровића, *Извештај Арчибалда Рајса о страдању пожаревачкој краја од Буџара 1916-1918.*, И. Мијатовића, *«Пешадиски гласник» у Краљевини СХС*, Б. Љубојевића, *Венсенска цушка у српској војсци*, Шиме И. Оштрића, *Приморски аеројлански одред у операцијама код Скадра 1913.*, Р. Радовановића – Н. Ђокића, *Прошвааеројланска артиљерија војске Краљевине Југославије*, Д. Шалера-П. Миладиновића, *Технички аспекти авијације у јуниорском добу*, Д. Мунижабе, *Рођашивни мојор Клерже 9 Бб у збирци Музеја ваздухопловства*, О. М. Петровића, *Авиони ваздухопловства војске у априлском рату*, и рад О. Думић, *Прилој познавању технике рада савремених обавештајних служби*.

Настојање да се историја овог дела Србије прикаже кроз дуги период трајања (од праисторије до савременог доба) резултирала је мноштвом радова временски и тематски врло разноврсних, у којима ће истраживачи разних интересовања свакако моћи да пронађу интересантне и научно утемељене чињенице. Можда би временски краћи оквир и директнија тема омогућили темељније сагледавање појединачних историјских недоумица и проблема везаних за ово подручје, али је неоспорно да оваквом уређивачком политиком Историјски архив Пожаревац већ три године за редом (укључујући и Међународни научни скуп 2007.), привлачи велики број истраживача који се баве прошлошћу овог дела Србије. ●

Слободанка Цветковић
Историјски архив Пожаревац

СВЕТОМ САВИ У ЧАСТ

Историјски архив у Смедереву и ове године, поред осталих установа у култури, учествовао је у обележавању традиционалних Светосавских свечаности. Тим поводом су у читавници Архива организоване две промоције књига и једна изложба фотографија.

Репринт издање књиге под називом „Тестаменти добротвора општине града Смедерева“, које је Архив објавио и представио, како би сећање на смедеревске добротворе било отргнуто од заборава, изазвало је велико интересовање посетилаца. О књизи су говорили: протојереј Радомир Милошевић и проф. др Добривоје Станојевић. Указом краља Александра Карађорђевића за добротворе смедеревске општине проглашени су: прота Милутин Банић, Дина и Љубица Манчић, Стеван Кузмановић – Кршљанин, Петар Стојановић, Стевана Ђорђевић – Бижо, Јова Рашић и Гаја Чупић. У својим тестаментима ови смедеревски добротвори су своју имовину завештали општини, наложивши јој да њоме управља кроз добротворне фондове, уз одређене захтеве за коришћење тих средстава. Општина је за узврат, поштујући последњу вољу добротвора, одржавала њихове гробнице и годишње парастосе, а неке улице су назване њиховим именима.

Архив је и суиздавач промовисане монографије „Црква у Осипаоници“, аутора доктора археологије и дипломираног теолога Млађана Цуња. Његово археолошко и теолошко образовање омогућило му је да низу монографија црква Браничевске епархије придода и монографију једне од најстаријих цркава ове епархије, цркву у Осипаоници. Аутор у књизи говори о кратком историјату села, настанку цркве, њеној архитектури и свештеницима који су ту службовали.

У част Светом Сави приређена је и изложба фотографија „Манастири и задужбине Немањина“ а изложене су и монографије тих манастира. ●

Златица Миљковић
Историјски архив Смедерево

„ФОНД АЛЕКСАНДРА АРНАУТОВИЋА“

Десетогодишњица доделе награда (1998–2007), приредила

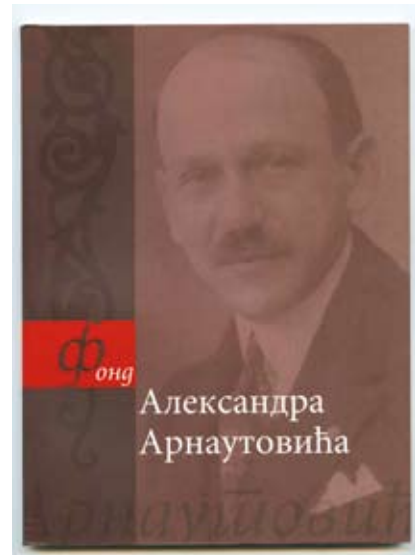
J. Рељић, Београд, 2007.

Поводом десетогодишњице доделе награда из „Фонда Александра Арнаутовића“ (1998–2007), Архив Србије је као подухват своје издавачке делатности издао књигу посвећену овој значајној манифестацији српског задужбинарства, установе која у Србији постоји вековима, од властееоске и владарске ктиторске делатности у средњем, до грађанског модела ове делатности у XIX и почетком XX века. „Фонд Александра Арнаутовића“, бившег управника Државне архиве, настао са циљем да се награди до тада запостављени рад у области архивистике, основан је 14. децембра 1998. године. Оснивачи су његове ћерке др Маргерита Арнаутовић, професор Београдског универзитета и Анђица Арнаутовић, дипл. правник. Повод оснивању била је стодесета годишњица од рођења Александра Арнаутовића и стогодишњица доношења Закона о оснивању Државне архиве.

Издавањем монографије посвећене овом Фонду, Архив Србије имао је за циљ да његову делатност и резултате учини познатим широј јавности, представи личност Александра Арнаутовића (1888–1982), истакнутог српског и југословенског јавног и културног радника,

као и добитнике награде „Златна архива“, коју Фонд додељује сваке године. Тако је и конципиран сам садржај монографије. Предговор, који представља кратак увод у историју српског задужбинарства, написала је др Ана Столић. У наставку је биографија др Александра Арнаутовића и кратак опис оснивања његовог Фонда, уз одредбе које дефинишу оснивање, остваривање циљева, обезбеђивање средстава и управљање Фондом, те додељивање награде „Златна архива“. Посебно поглавље посвећено је изложби *Александар Арнаутовић 1888–1982*, која је отворена у Архиву Србије 25. марта 1999. године. Откривена је биста Александра Арнаутовића, рад вајара Драгана Николића, те представљена документа посвећена овој значајној личности.

Посебан део публикације представљају образложења за награде, која су саопштавана на прославама Дана архива у Србији. За лауреате у 1998. години образложења су дале Маргерита и Анђица Арнаутовић, а за награђене у периоду 1999–2007. образложења је саопштио жири за доделу „Златне архиве“. У питању су биографије архивиста и историјат архивских институција Србије, који су радом и заслугама у пољу своје делатности имали част да буду носиоци ове значајне и код нас јединствене награде. Заступљени су архивисти Архива Србије, али и других архива из целе земље. До сада награду су добили Архив Србије – Милорад Радевић, Љубодраг Поповић, Јелица Рељић (1998), Архив Војводине – Милан Ђуканов (1999), Међуопштински историјски архив Ваљево – Божа Драшкић (2000), Историјски архив Београда – Олга Гилер (2001),

Историјски архив Краљево – Драгица Милошевић (2002), Историјски архив „31. јануар“ у Врању – Драгица Матић (2003), Међуопштински историјски архив у Чачку – Милена Радојчић (2004), Историјски архив у Панчеву – Милић Ф. Петровић (2005), Историјски архив „Тимочка Крајина“ – Бора Мајданац (2006), Историјски архив Зрењанин – Снежана Радић (2007).

Публикација је привлачног дизајна и обogaћена фотографијама у црно-белој техници. Представља важан допринос популаризацији значаја и вредности архивистике, која је незаобилазни помоћник и сарадник истраживача свих струка, чувар националног блага, а у нашој јавности, чини се, помало запостављена. ●

Мирослав Поповић
Архив Србије

АРХИВ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ОПШТИНЕ У ТРСТУ 1749-1950

(Београд, 2007. 2 тома)

Књига коју су у издању Архива Србије приредили аутори Љубодраг Поповић, Дарко Гилер и Миодраг Пурић је попис грађе Архива Српске православне црквене

општине у Трсту. Рад има 440 страна у 2 тома и подељен је у два поглавља – стара архива (1749–1837) и нова архива (1838–1950), са регистром личних имена. Објављени попис грађе обухвата период од готово два века, а њиме је крунисан дугогодишњи рад започет још почетком осамдесетих година прошлог века. Књига која је представљена читаоцима први пут отвара могућност да историјски извори похрањени у Архиву Српске православне црквене општине у Трсту, макар и у облику пописа грађе, побуде научно интересовање за ову недовољно изучавану тему у српској историографији.

Срби су почетком XVIII века почели масовније да се насељавају у Трсту, а већ половином века, поред грчке, приметна је њихова колонија. На основу одобрења – повеље аустријске царице Марије Терезије, додељене 1751. године, Срби, заједно са Грцима, педесетих година истог века оснивају православу црквену општину, у оквиру које постоји и православна црква посвећена светом Спиридону. Због несугласица око богослужења у цркви и заштите православља, сарадња српске и грчке заједнице раскинута је на основу рескрипта цара Јосифа II из 1781. године. Одвојена Српска православна црквена

општина у Трсту исте године започела је свој самостални, до данас непрекинати живот.

Сва фасцикулисана грађа подељена је у 7 одељења, која носе римске ознаке од I до VII, саобразно систему по којем је у то време била сложена архивска грађа у регистратури општине. Стара архива садржи свега 1.751 број, које је састављач назвао фасцикле, иако те целине, по архивистичким правилима, представљају предмете, формиране по тематици, заједничкој за та документа. Нажалост, није дат укупан број предмета (фасцикли) за нову архиву, нити сумарни преглед грађе.

Двојица аутора, Дарко Гилер и Миодраг Пурић, нису доживели дан када је резултат њиховог вишегодишњег рада објављен, али су својим радом на овом, као и на другим пројектима, оставили трајан спомен о себи.

Такође је значајно истаћи да Архив Србије намерава, након дужег застоја, да обнови рад на сређивању и заштити архивске грађе Српске православне општине у Трсту, тако да у скорој будућности можемо очекивати нови том пописа грађе Архива Српске православне општине у Трсту. ●

Петар Росић
Архив Србије

НОВА ЗГРАДА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА У ПИРОТУ

Историјски архив у Пироту врши заштиту архивске грађе (Решење о утврђивању територије архива Сл. гл. РС бр. 7/96. Архивски преглед 1996–97. стр. 118) и регистратурског материјала на територијама општина Пирот, Димитровград и Бабушница, с тим да се територијална надлежност Архива прошири и на територију општине Бела Паланка.

Архив у Пироту, као Државну архиву среза Пирот, основао је НОС Пирот на седници одржаној 14. новембра 1956. године под бројем 12781. Непуне четири године касније, 13. маја 1960, одлуком Савета Историјског архива у Нишу, Државна архива среза Пирот приступила је Историјском архиву у Нишу, у својству Архивског одељења. Такав статус Архивско одељење у Пироту задржало је до 1. фебруара 1989. године, када је ушло у састав Музеја Понишавања у Пироту. Данашњи назив Историјски архив у Пироту и опет статус правног лица стекао је 21. новембра 1995. године.

Од свог оснивања до данас архивска грађа је сељена више пута. Радне просторије и смештајни простор Архива биле су у просторијама данашње картонаже фабрике „Тигар“, магацинима фирме „Агропродукт“, згради данашње Пиротске банке, просторијама изнад кафане „Србија“ и згради „Бела мачка“. Претпоследња селидба подразумевала је смештајни простор у згради „Новакова вила“ на старом путу за село Гњилан, а радне просторије на трећем спрату зграде СО Пирот. Ниједан од ових простора није задовољавао ни минимум критеријума за смештај архивске грађе, што је изискивало потребу да се овај проблем трајније реши.

Ангажовање општинских структура у решавању проблема Архива било је евидентно, али одлучујући моменат била је посета министра културе Републике Србије Бранислава Лечића и допис помоћника министра културе РС Јована Деспотовића (30. 7. 2002), којим се захтевало решење проблема или укидање Архива. Већ раније је био заузет став да је реконструкција старог објекта мање исплатива инвестиција (др Петер Класинц, Архивски преглед 1996–97, стр. 202, грађ. пројекти Јавног урбанистичког предузећа, Грађевинског предузећа „Прогес“ и Завода за заштиту споменика културе). На основу услова за локацију архивске зграде, за будући Архив одређен је простор бившег дома ЈНА. Урађено је идејно решење целокупног комплекса, а тиме и место Архива у њему. Одмах је започета израда идејног и главног грађевинског

пројекта, уз поштовање најосновнијих норми у изградњи савремених архива (закључци међународне школе за изучавање изградње архива – ИСФАБУС, у Раденцима 19. 10 – 10. 11. 1996. год. – Архивски преглед, 1996–1997, стр. 199). Фонд за градско грађевинско земљиште, као инвеститор, 27. септембра 2004. донео је одлуку да је најповољнију понуду на тендеру (Сл. гл. РС 13. 08. 2004, бр. 92, стр. III) за изградњу објекта Архива, без машинских инсталација и спољног уређења, поднело АД „Путеви“ Ужице, у износу од 19.974.691. динара. Министарство културе Републике Србије учествовало је са сумом од 10 милиона динара, док су остало обезбедиле Европска агенција за реконструкцију и Скупштина општине Пирот. Градња објекта започела је 4. новембра 2004. и трајала све до 14. августа 2006. године, када је Архив званично добио кључеве од инвеститора и оснивача.

На своју педесетогодишњицу, Историјски архив у Пироту успео је уз помоћ оснивача СО Пирот, Министарства културе РС и Европске агенције за реконструкцију да реши један од својих највећих проблема. Успео је изградити нову наменску зграду Историјског архива и обезбедити далеко већи и сигурнији простор за заштиту архивске грађе и њену обраду.

Укупна површина нове зграде износи 500 m² смештајног, 300 m² радног и 150 m² подрумског простора, што је много више од бивших 150 m² укупне површине, а што је од огромног значаја за обављање послова у Архиву.

На територији све три општине постоји око 750 регистратура, које се обилазе и по систему приоритета врши контрола канцеларијског и архивског пословања. Укупан број приоритетних регистратура је 232, и то у Пироту 156, у Бабушници 41 и у Димитровграду 35. У архивским депоима одложено је 200 архивских фондова и збирки, што чини 1.160

метара грађе. Већина архивске грађе и регистратурског материјала је одложена у архивске полице. За све фондове и збирке су одређени инвентарни бројеви и сви су подељени у десет група основних делатности. Извршена је и хронолошка подела на фондове до 1918, фондове од 1918. до 1941, од 1941. до 1944. год. и фондове настале после 1944. године. Ради се на попису фондова и збирки и у фази је израда Водича кроз фондове. Највећи проблем представља новопреузета архивска грађа и регистратурски материјал из ликвидираних фирми, која директно онемогућава сређивање старих фондова и њихово пресељење у нови Архив. Од информативних средстава постоји општи, улазни и сумарни инвентар, инвентар микрофилмотеке и регистар архивске грађе. Пресељење фондова и збирки из старог депоа у депое нове зграде врши се сукцесивно, у зависности од обезбеђења архивских полица и могућности сређивања архивске грађе и регистратурског материјала, и увек са тежњом да се селе само сређени фондови.

Архив поседује и приручну библиотеку, чији књижни фонд чини преко 2.000 библиотечких јединица, од којих су поједине прави раритети. У фази је реинвентарисање књижног фонда библиотеке.

За сада кадровску структуру чини осам извршилаца, тј. један виши архивиста, двојица архивиста, један виши архивски помоћник, три архивска помоћника и један хигијеничар-манипулант са основном школом.

Финансирање личних доходака радника Архива врши СО Пирот, иако би финансирање материјалних трошкова сразмерно требало да чине све три општине, што за сада није случај. ●

Милета Манић
Историјски архив Пирот

